

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKALAURO PROGRAMA

KOTRYNA KRIAUCIŪNAITĖ

IV kurso studentė

**KALNŲ KARABACHO KONFLIKTAS:
GALIMI ATEITIES SCENARIJAI**

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovė: dr. Dovilė Jakniūnaitė

Vilnius, 2016

BAKALAURO DARBO PRIEŠLAPIS

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas *Kalnų Karabacho konfliktas: galimi ateities scenarijai* yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Kotryna Kriaučiūnaitė

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Kriaučiūnaitė K. Kalnų Karabacho konfliktas: galimi ateities scenarijai: Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė dr. D. Jakniūnaitė. – V., 2016. – 68 p.

Reikšminiai žodžiai: Kalnų Karabachas, Armėnija, Azerbaidžanas, Pietų Kaukazas, Rusija, Turkija, klasikinis realizmas, Hansas Morgenthau, prognostika, scenarijų konstravimas.

Šiame darbe nagrinėjamas Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktas dėl Kalnų Karabacho. Konfliktas vertinamas per realizmo teorijos perspektyvą. Darbe apžvelgiamos pagrindinės realizmo klasiko Hanso Morgenthau teorinės prielaidos.

Nagrinėjamas tiek vidinis, tiek išorinis konflikto kontekstas, atskleidžiantis aptariamąs problemas kompleksiskumą. Taikant prognostikos metodą, nustatomos konflikto varomosios jėgos bei reikšmingi kintamieji ir sukuriami galimi ateities scenarijai.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. TEORINIS PAGRINDAS.....	13
1.1. NACIONALINĖS GALIOS VERTINIMAS DVIŠALIŲ SANTYKIŲ KONTEKSTE	15
1.1.1. GEOGRAFINIS FAKTORIUS REGIONINĖJE DIMENSIJOJE	17
1.1.1.1. Armėnija: izoliuota šalis be šviesių perspektyvų.....	17
1.1.1.2. Azerbaidžanas: regioninis lyderis	19
1.1.2. ŽMOGIŠKASIS FAKTORIUS REGIONINĖJE DIMENSIJOJE	21
1.1.2.1. Armėnija: aktyvi diaspora, kontraversiška politika ir priklausomybė nuo Rusijos	22
1.1.2.2. Azerbaidžanas: užgniaužta sultanistinė valstybė	26
2. METODOLOGINIS PAGRINDAS.....	30
2.1. VAROMOSIOS KONFLIKTO JĖGOS.....	33
2.1.1. Armėnija: siekis išsaugoti status quo	33
2.1.2. Azerbaidžanas: ambicingas imperialistinis projektas.....	34
2.1.3. Prestižo politikos vaidmuo	35
2.2. TYRIMO KINTAMIEJI IR JŲ VERTINIMAS	37
2.2.1. MAŽIAU REIKŠMINGI KINTAMIEJI	37
2.2.1.1. Rusijos ekonominė padėtis	37
2.2.1.2. Šešėliniai karo veiksmai	38
2.2.1.3. Armėnijos diasporos veikla	39
2.2.1.4. Pokyčiai Armėnijos ir Azerbaidžano politikoje.....	40
2.2.2. REIKŠMINGIAUSI KINTAMIEJI	42
2.2.2.1. Turkijos – Armėnijos santykiai.....	42
2.2.2.2. Rusijos – Turkijos santykiai	46
2.2.2.3. Naftos kainos pokyčiai	48
3. GALIMI ATEITIES RAIDOS SCENARIJAI.....	50
3.1. SCENARIJUS A: DIPLOMATINIS SPRENDIMAS	50
3.2. SCENARIJUS B: KARINIS PROVERŽIS	52
3.3. SCENARIJUS C: STAGNACIJA NEŽINOMYBĖJE	54
IŠVADOS	56
SUMMARY.....	59
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	62

IVADAS

*Kai kyla karas, žmonės sako: „Tai ilgai netruks, pernelyg kvaila“.
Žinoma, karas yra kažkas pernelyg kvaila, bet trukti jis užtrunka.
Albert Kamiu¹*

Pasaulio istorija – tai margas nesutarimų – pradedant etniniais konfliktais, įvairiausiais separatistiniais judėjimais ir baigiant kruvinais visuotiniais karais – rinkinys. Visgi nors ir buvo tikėta, jog Šaltojo karo pabaiga visus nesutarimus pavers tikrai istorijos dalimi, šiandien regima kiek kitokia tikrovė.

Taiki pasaulio projekcija – sunkiai suvokiama ir, atrodytų, neįtikėtina vizija, o tam antrina faktas, jog 2015 metais buvo suskaičiuoti net 409 politiniai konfliktai pasauliniu mastu.² Keli šimtai konfliktų liberaliosios demokratijos akivaizdoje leidžia suvokti, kad karai, kaip teigia A. Kamiu, iš tikrųjų užtrunka daug ilgiau, negu tikimasi. Verta pabrėžti, kad Šaltojo karo pabaiga su savimi pasiglemžė ne vien komunizmą, bet ir galimybę spręsti, o ne *įšaldyti*, konfliktus. Visi šie nesutarimai, palikti likimo valiai, laikui bėgant, deja, nenuslopo, kaip kad buvo tikėta, o, atvirkščiai, dauguma jų šiandien suvokiami kaip itin aktuali grėsmė kaimyninių šalių stabilumui.

Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktas dėl Kalnų Karabacho, 1988 metų vasarį prasidėjęs mitingų būdu,³ o 1992 metų sausį perėjęs į *karštąją fazę* ir joje užsitęsęs beveik trejus metus, yra laikomas daugiausia gyvybių pareikalavusiu postsovietiniu nesutarimu (35,000 žuvusiųjų ir daugiau nei 1 mln. pabėgusiųjų).⁴ Konflikto perėjimą į ginkluotas kovas iš dalies paskatino 1991 metų gruodį paskelbta Kalnų Karabacho nepriklausomybė,⁵ kuri aiškiai demonstravo gyventojų norą atsiskirti nuo Azerbaidžano. Visgi šis jų troškimas liko nesuprastas tiek regioniniu, tiek globaliu mastu, o Kalnų Karabachas tapo niekieno nepripažinta *de facto* valstybe Pietų Kaukaze. Tačiau praėjus vos metams nuo nepriklausomos Kalnų Karabacho Respublikos paskelbimo prasidėjo jau

¹ Epigrafas paimtas iš Albert Camus, *Maras*, Vilnius: Baltų lankų leidykla, 38.

² Heidelberg Institute for International Conflict Research, *Conflict Barometer 2015: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. No. 24, 13. Prieiga per internetą:

<http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2015.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.28]

³ Г.Ч. Гусейнов, *Большой Кавказ двадцать лет спустя*. Москва: Новое литературное обозрение, 2014, p. 100.

⁴ Oksana Antonenko, *Toward a New Strategy for Addressing Regional Conflicts in the South Caucasus*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, Washington: The Jamestown Foundation, 2012, 285.

⁵ James D. Fearon, David D. Laitin, *Azerbaijan*, Stanford University, 4. Prieiga per internetą:

<<http://web.stanford.edu/group/ethnic/Random%20Narratives/AzerbaijanRN1.2.pdf>> [Žiūrėta: 2016.02.14].

minėta ginkluota kova dėl šios teritorijos, tapusios abiejų kariaujančių pusių nacionalinio prestižo, demonstruojamo per galią, klausimu. Visi šie susirėmimai, atrodo, galutinai pasibaigė 1994 metais, pasirašius paliaubas ir Armėnijos karinėms pajėgoms pradėjus visapusiškai kontroliuoti Kalnų Karabacho gyvenimą.⁶ Tačiau nepaisant minėtų paliaubų ir fundamentalių pokyčių nebuvimo, jau beveik 22 metus *išaldyto* konflikto statusą turintis Kalnų Karabachas šiandien vis vien nėra laikomas ramia teritorija, mat kartkartėmis yra sulaužomas paliaubų susitarimas, pasiglemžiantis keletą ar net kelias dešimtis armėnų ir azerbaidžaniečių gyvybių.⁷ Tai įrodo, jog praėjus net dviems dešimtmečiams nuo *karštosios konflikto fazės* pabaigos šios teritorijos negalima pavadinti integralia Armėnijos dalimi, o tikrasis jos statusas – okupuota Azerbaidžano žemė ar etninė atkovota armėnų valda – tėra mįslingai pakibęs nežinomybėje.

Šiandien Kalnų Karabachas išlieka gana egzotiniu objektu, o mokslinių analizių, nagrinėjančių šią temą, yra kiek mažiau nei kitais Pietų Kaukazo klausimais (pvz., Abchazijos ar Pietų Osetijos). Daugumoje analizių yra taikomas aprašomasis metodas, padedantis paaiškinti šio konflikto pobūdį bei nupasakojantis jo dinamiką. VU TSPMI Kalnų Karabacho konfliktas taip pat nebuvo itin plačiai nagrinėtas – autorė pastebėjo vos kelias iniciatyvas (Sergejaus Tichomirovo ir Linos Daučiūtės), kurios šį nesutarimą bandė pateikti kaip įdomų ir aktualų objektą. Vis dėlto, nors S. Tichomirovo darbas puikiai paaiškino konflikto transformaciją, liko daugybė futuristinių spėlionių. Būtent todėl šis bakalauro darbas siekia užpildyti minėtą spragą ir pažvelgti į galimą nesutarimo raidą ne vien realizmo, bet ir hipotetinių ateities scenarijų perspektyvoje.

Darbo problema. Pastaruoju metu žiniasklaidos dėmesį patraukęs Kalnų Karabacho konfliktas tiek moksliniame, tiek publicistiniame diskurse dažniausiai yra apibūdinamas kaip vienas painiausių ir sunkiausiai sprendžiamų pasaulyje. Nors atrodo, kad yra dedama daug pastangų, siekiant sureguliuoti šį konfliktą, tačiau dauguma jų neužtikrina sklandaus ir sėkmingo problemos sprendimo. Būtent todėl šiame darbe yra siekiama atsakyti į klausimus, kas užkerta kelią veiksmingam problemos sureguliojimui ir kokios yra pagrindinės sąlygos, tam tikra linkme

⁶ European Movement International, *The Nagorno-Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan: An overview of the current situation*, Brussels, 4.

Prieiga per internetą: <<http://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2015/05/2013.09-Current-situation-Nagorno-Karabakh.pdf>> [Žiūrėta: 2016.02.17].

⁷ Council on Foreign Relations, Global Conflict Tracker, *Nagorno-Karabakh Conflict*.

Prieiga per internetą: <<https://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/conflict/nagorno-karabakh-conflict>> [Žiūrėta: 2016.02.17].

pakreipiančios sudėtingo dvišalio ginčo dinamiką. Apibendrinant tyrimo problematiką, t.y. kompleksiškus Armėnijos ir Azerbaidžano santykius apimančią literatūrą, galima išskirti keletą pagrindinių tezių, kylančių iš vidinių ir išorinių veiksnių:

1. Vidiniai:

- a) **Kalnų Karabachas kaip istorijos įkaltas.** Skirtingai pateikiama Kalnų Karabacho istorija Armėnijos ir Azerbaidžano tautinėje mintyje. Ši teritorija išgyveno ištis dramatiškus pokyčius įvairiais laikais, tačiau ypatingą šiandieninį dvišalių santykių kompleksškumą nulėmė 1921 metais *Kavburo*⁸ nuosprendis Kalnų Karabachą paskelbti autonominiu Azerbaidžano regionu.⁹ Vis dėlto nors šis sovietų nutarimas buvo klusniai vykdomas kelis dešimtmečius, tačiau sulig Sovietų Sąjungos byrėjimo pradžia armėnai suprato turintys puikų šansą susigrąžinti Kalnų Karabachą. Netrukus tai išsirutuliojo į daug gyvybių nusinešusį karą, pasibaigusį netikromis paliaubomis ir palikusį šias žemes įstrigusias istorijos užmarštyje.
- b) **Tautinio pasididžiavimo momentas.** Tai etniškai ir kultūriškai abiem pusėms aktualus konfliktas, tapęs nacionalinio prestižo klausimu. Azerbaidžaniečiai itin didžiuojasi Kalnų Karabachu kaip savo teritorija, kadangi iš čia yra kilę daug azerų poetų, kompozitorių ir rašytojų.¹⁰ Savo ruožtu Armėnija taip pat jaučia sąryšį su šia teritorija, be to, netgi du iš trijų nepriklausomos Armėnijos prezidentų (Robertas Kočarianas ir Seržas Sargsianas)¹¹ yra gimę Kalnų Karabache. Būtent dėl to noras valdyti šias žemes yra tapęs ambicingu abiejų pusių projektu, nors kontraversiški istoriniai faktai liudija pačios teritorijos savitumą.
- c) **Sudėtinga vidinė abiejų šalių situacija.** Tiek armėnai, tiek azerai gyvena susikurtų propagandinių mitų, kurie demokratijos stoką jaučiančioms tautoms turi didelę reikšmę,

⁸ *Kavburo* (Caucasian Bureau of the Communist Party) – 1920 metais įkurta įkurta organizacija, atstovavusi Rusijos Komunistų Partijos Centrinį Komitetą Kaukazo regione.

⁹ Ohannes Geukjian, *Negotiating Armenian-Azerbaijani Peace: Opportunities, Obstacles, Prospects*. United Kingdom: Ashgate Publishing Limited, 2014, 6-7. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/HP/Downloads/\(Post-Soviet%20Politics\)%20Ohannes%20Geukjian-Negotiating%20Armenian-Azerbaijani%20Peace_%20Opportunities,%20Obstacles,%20Prospects-Ashgate%20\(2014\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/(Post-Soviet%20Politics)%20Ohannes%20Geukjian-Negotiating%20Armenian-Azerbaijani%20Peace_%20Opportunities,%20Obstacles,%20Prospects-Ashgate%20(2014).pdf)> [Žiūrėta: 2016.04.26].

¹⁰ Thomas de Waal, *Armenia and Azerbaijan through Peace and War*. New York University Press, 2003, 3. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/HP/Downloads/Thomas%20de%20Waal-Black%20Garden %20Armenia%20and%20Azerbaijan%20through%20Peace%20and%20War%20\(2003\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/Thomas%20de%20Waal-Black%20Garden%20Armenia%20and%20Azerbaijan%20through%20Peace%20and%20War%20(2003).pdf)> [Žiūrėta: 2016.04.26].

¹¹ President of the Republic of Armenia. Prieiga per internetą: <<http://www.president.am/en/serzh-sargsyan/>> [Žiūrėta: 2016.02.14].

pasaulyje. Teoriškai gyvenantys demokratijos sąlygomis, tačiau realybėje jaučiantys jos stoką (pavyzdžiui, pagal 2015 metų korupcijos indekso duomenis Armėnija užima 95, o Azerbaidžanas – 119 vietą iš 168 valstybių;¹² o vertindama šalių laisvės statusą *Freedom House* 2015 metais nustatė, jog Armėnija yra iš dalies laisva, o Azerbaidžanas – visiškai nelaisva valstybė,¹³ turint duomenų apie apie advokatų ir žurnalistų, kovojančių už žmogaus teises, įkalinimą Azerbaidžane)¹⁴, tiek Armėnijos, tiek Azerbaidžano gyventojai itin lengvai pasiduoda abiejų oponuojančių šalių sofistiškiems istoriniams, etniniais ir kultūriniais mitams apie Kalnų Karabacho reikšmę būtent jų šaliai.

2. Išoriniai:

Trečiųjų šalių kišimasis į dviejų nepriklausomų valstybių vidinį konfliktą, pabrėžiant Rusijos ir Turkijos vaidmenis:

a) **Rusijos noras išlikti aktyvia žaidėja Pietų Kaukaze.** Rusija yra ne tik viena pagrindinių Minsko grupės, besistengiančios sureguliuoti nesutarimą, veikėjų, bet ir valstybė, kuri nenori leisti Pietų Kaukazui atsidurti NATO įtakos sferoje. Būtent todėl Maskva palaiko glaudžius karinius ir strategiškai svarbius ryšius su Jerevanu, kuris pats šiuos santykius regi kaip itin svarbų šalies saugumo elementą.¹⁵ Be to, Rusija vis išreiškia taikias konflikto dėl Kalnų Karabacho sprendimo iniciatyvas, sukviesdama prie derybų stalo abiejų šalių, nepalaikančių diplomatinių santykių, vadovus (pavyzdžiui, tuometinio Rusijos prezidento Dimitrijaus Medvedevo 2011 ir 2012 metais suorganizuoti susitikimai Armėnijos ir Azerbaidžano vadovams).¹⁶

b) **Armėnijos ir Turkijos santykių kompleksiskumas Azerbaidžano akivaizdoje.** Armėnija iki šiol jaučia nuoskaudas dėl Pirmojo pasaulinio karo metais Turkijos vykdyto armėnų

¹² Transparency International, *Corruption by Country*.

Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.org/country>> [Žiūrėta:2015.02.15].

¹³ Freedom House, *Discarding Democracy: Return to the Iron Fist, Freedom in the World*, 21.

Prieiga per internetą: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf> [Žiūrėta: 2015.02.15].

¹⁴ Freedom House, 11.

¹⁵ Sergey Minasyan, *Russian – Armenian Relations: Affection or Pragmatism*, PONARS Eurasia Policy Memo No. 269, 2013, 1. Prieiga per internetą: <http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Peprn_269_Minasyan_July2013.pdf> [Žiūrėta: 2016.02.18].

¹⁶ Г.Ч. Гусейнов, p. 54.

genocido, kuris lig šiol nėra oficialiai pripažintas Turkijos valdžios.¹⁷ Tad Armėnijos priešiškusumas Turkijai tampa neigiama konotacija santykiams su Azerbaidžanu. Be to, Turkija, turinti galias istorines sąsajas su Azerbaidžanu, yra pastarosios valstybės pusėje Kalnų Karabacho klausimu.

Taigi kompleksiška vidinių ir išorinių Armėnijos ir Azerbaidžano santykių visuma lemia šiuo metu įstrigusią Kalnų Karabacho konflikto sprendimo galimybę. Prognostikos metodo pasitelkimas padeda atidžiau pažvelgti į konflikto dinamiką ir raidą bei atskleisti, kokių įmanomų pokyčių galima tikėtis ateityje.

Darbo objektas – kompleksiškas Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktas dėl Kalnų Karabacho.

Darbo tikslas – nustatyti galimus Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho raidos scenarijus.

Tyrimo ašis: šiame darbe yra nagrinėjami vidiniai ir išoriniai veiksniai, apimantys Kalnų Karabacho konflikto dinamiką ir jo kontekstą realistinėje dvišalių Armėnijos ir Azerbaidžano santykių perspektyvoje, bei pateikiamos galimos konflikto metamorfozės variacijos trumpuoju laikotarpiu¹⁸ (1-5 m.).

Uždaviniai. Siekiant įgyvendinti užsibrėžtą darbo tikslą, išsikeliami šie uždaviniai:

1. Naudojantis realistine tarptautinių santykių prieiga, paaiškinti vidinį ir išorinį Armėnijos ir Azerbaidžano santykių kontekstą bei atskleisti konflikto dėl Kalnų Karabacho esmę. Šiuo uždaviniu siekiama suteikti tinkamą teorinį pagrindimą tolimesniam tyrimui;
2. Pasirinkti ir aprašyti tyrimo metodą. Šiuo uždaviniu siekiama atskleisti prognostikos galimybes ir pritaikyti ją realizmo teoriniuose rėmuose;
3. Atskleisti konflikto varomąsias jėgas. Šiuo uždaviniu siekiama nurodyti pagrindines oponuojančių pusių strategijas ir tikslus, sudarančius pagrindą konflikto dinamikai;

¹⁷ Ohannes Geukjian, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy*. United Kingdom: Ashgate Publishing Limited, 2012, 47-48.

¹⁸ Dr. Linda Groff ir Dr. Paul Smoker, *Introduction to Future Studies*. Prieiga per internetą: <http://www.csudh.edu/global_options/IntroFS.HTML#HistFSField> [Žiūrėta: 2016.02.14].

4. Atrinkti tyrimui reikšmingus kintamuosius. Šiuo tikslu siekiama nustatyti ir apibrėžti kintamuosius, darančius įtaką Kalnų Karabacho konfliktui, bei atskleisti galimą jų poveikį tolesnei nesutarimo raidai;
5. Pateikti konflikto raidos scenarijų versijas. Šiuo uždaviniu siekiama atskleisti galimas konflikto metamorfozės variacijas ateityje.

Darbo originalumas. Šiame darbe įvertinamas vidinis ir išorinis konflikto kontekstas bei atskleidžiamas jo sudėtingumas klasikinio realizmo teoriniuose rėmuose. Kita vertus, pasitelkiamas vienas iš prognozavimo metodų – scenarijų konstravimas – siekiant pateikti galimas konflikto dinamikos versijas netolimoje ateityje. Nors prognozavimo metodai Lietuvoje nėra itin populiarūs,¹⁹ šiame bakalauriniame darbe būtent prognostikos pasirinkimas padeda tyrimui įgauti pridėtinę vertę. Pati tiriamojo darbo tema yra gana nauja, o šiuo metu svarbioms Kalnų Karabacho konflikto išorės jėgoms – Rusijai ir Turkijai – patiriant sudėtingą santykių krizę, nagrinėjamų šalių – Armėnijos ir Azerbaidžano – tarpvalstybinis konfliktas atsiduria naujame lygmenyje, kuriame yra keliamas futuristinis klausimas: kas gi gali būti toliau?

Tyrimo metodologija:

1. **Turinio analizė.** Atliekant tyrimą, naudojama pirminių ir antrinių šaltinių (duomenų, mokslinių darbų ir publikacijų, pranešimų spaudai bei knygų) aprašomoji analizė, pateikianti konflikto suvokimą realizmo perspektyvoje ir atskleidžianti politinę tikrovę.
2. Be ankstesnio metodo, taip pat yra pasitelkiama **prognostika**, užtikrinanti kūrybišką ir originalų darbo tikslo pasiekimą. Tad didelis vaidmuo, tenkantis ateities studijoms, padeda kritiškai išanalizuoti ir interpretuoti kintamuosius, veikiančius konflikto dinamiką.

Bakalauro darbo metodų pasirinkimas yra sąlygojamas realizmo teorinio modelio ir jo pritaikomumo ateities studijose. Šiandien politikos mokslai tampa vis aiškesniu realaus gyvenimo atspindžiu. Žmogiškieji klausimai šiuo aspektu taip pat nėra išimtis. Daugybė futuristinių spėlionių ir pamąstymų apie ateitį, kankinančių žmoniją nuo pat jos sukūrimo, šiandien vis labiau okupuoja politikos mokslus. Būtent ši socialinė sritis, besikratanti nepagrįstumo ir nekonkretumo, palaipsniui

¹⁹ Tomas Janeliūnas ir Laurynas Kasčiūnas, *Prognozavimo metodų taikymas politikos moksluose*, 2007, 4. Prieiga per internetą:

<<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367159751620/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>> [Žiūrėta: 2016.02.10].

tampa vieta, kurioje spėlionės apie ateitį susijungia su teoriniais modeliais. Politinės prognostikos studijos suteikia galimybę atsiriboti nuo begalinio subjektyvumo ir nustatyti tikėtiną tam tikros tarptautinių santykių problemos metamorfozę ateityje, remiantis logiškais priežastiniais ryšiais. Gausybė prognozavimo metodų suteikia galimybę rinktis, todėl šiame darbe yra pasitelkiamas vienas iš jų – scenarijų konstravimas, išryškinantis centrinius tikėtinai ateities elementus ir atkreipiantis dėmesį į varomąsias jėgas bei reikšmingus kintamuosius nagrinėjamame konflikte.²⁰ Pasirinktas scenarijų konstravimo metodas leidžia akyliau pažvelgti į nagrinėjamo konflikto problematiką ne vien per vidinių ir išorinių konflikto faktorių prizmę, bet ir per sudėtinį jų kompleksiskumą, sukuriant hipotetines ateities scenarijų versijas.

Darbo logika ir struktūra. Šis darbas susideda iš trijų pagrindinių dalių: įvado, trijų dalių dėstomosios dalies ir išvadų.

Pirmoje dėstymo dalyje yra pateikiamas teorinis pagrindas ir, juo remiantis, aptariami vidiniai ir išoriniai faktoriai, lemiantys Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho sudėtingumą. Abiejų šalių padėtis yra nagrinėjama pagal realizmo klasiko Hanso Morgenthau pateikiamą nacionalinės galios suvokimą. Šioje skiltyje aptariami Armėnijos ir Azerbaidžano skirtumai bei panašumai, lyginamas jų pranašumas tam tikrais nacionalinės galios elementų aspektais. Analizuojami vidiniai faktoriai padeda iš dalies paaiškinti skirtingą abiejų šalių užsienio politiką Kalnų Karabacho klausimu ir suteikia visapusiškai originalų priėjimą prie tolesnių tyrimo uždavinių.

Antroje dėstymo dalyje yra kuriamas pagrindas tolesniam tyrimui: aprašomas tyrimo metodas, atskleidžiamos ir analizuojamos varomosios jėgos, kylančios iš teorinių konflikto suvokimo rėmų, ir atliekamas reikšmingų kintamųjų vertinimas bei analizė. Ši dalis yra esminis tyrimo pamatas.

Trečioji dėstymo dalis yra skirta kintamųjų konfigūracijų sudarymui bei tikėtinų scenarijų aprašymui. Šioje dalyje yra apibendrinami tyrimo rezultatai.

²⁰ Hannah Kosow ir Robet GaBner, *Methods of Future and Scenario Analysis: Overview, Assesment and Selection Criteria*, Bonn, 2008, 1. Prieiga per internetą: <https://www.die-gdi.de/uploads/media/Studies_39.2008.pdf> [Žiūrėta: 2016.02.15].

1. TEORINIS PAGRINDAS

Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktas dėl Kalnų Karabacho – pastaruoju metu gana didelį susidomėjimą įgavęs objektas, kurį galima pavadinti šiuolaikiniu Gordijo mazgu. Siekiant jį atpajinoti, šiame darbe yra pasitelkiama klasikinio realizmo teorijos prieiga. Nors Hanso Morgenthau įtaka XX amžiaus pabaigoje buvo kiek susvyravusi dėl klaidingai nuspėtos Šaltojo karo pabaigos, visgi iki šiol kritiniai realizmo teiginiai išlieka nepakeičiamai svarbūs, analizuojant geopolitinius brėžinius.²¹

Klasikinio realizmo vizija, ypatingą reikšmę įgavusi iškart po Antrojo pasaulinio karo, iš tikrųjų yra bene svarbiausia teorija, puikiai paaiškinanti tiek senovės Graikijos ir Romos laikų istoriją, tiek šiandieninę sumaištį. Pasaulyje nuolat vykstantys kardinalūs galios pusiausvyros pokyčiai verčia atkreipti dėmesį į paskatas, formuojančias tokių pokyčių kontekstą. Nenuostabu, tačiau šiandieninių tarptautinių santykių epicentre – egoistiški besivaržančių šalių interesai bei siekis disponuoti kuo didesne galia. Tai suponuoja loginę išvadą, jog konfliktai, neatsiejama tarptautinės politikos dalis, yra geriausiai suvokiami remiantis esminėmis realizmo sąvokomis: nacionaliniu interesu ir galia.

Nors klasikinis realizmas yra pozityvistinė tarptautinių santykių perspektyva, sukurianti erdvę pakankamai plačioms interpretacijoms, tačiau būtent ši paradigma padeda sėkmingai suvokti skirtingai panašią šalių užsienio politiką per galios ir dominavimo siekį bei konfliktų esmę per intereso sąvoką. Galia, išreikšta per interesą, taip pat dominuoja nagrinėjamo konflikto epicentre. Būtent todėl žvilgsnis iš realistinės perspektyvos padeda atskleisti išorinį ir vidinį Kalnų Karabacho konflikto kontekstą ir nustatyti galimą tolesnę jo raidą. Nuosekliai pritaikomos realizmo teorinės prielaidos ir naudojami tyrimo instrumentai suteikia galimybę atrasti veiksnius, t.y. kintamuosius, formuojančius tam tikrą užsienio politiką ir darančius įtaką jos dinamikai.

Kita vertus, Hanso Morgenthau klasikinio realizmo paradigma yra kritikuojama dėl „itin pesimistiško požiūrio į žmogaus prigimtį“.²² Valstybė čia yra traktuojama kaip racionalus ir ambicingas žmogus, siekiantis patenkinti egoistiškus troškimus dėl savanaudiškų tikslų. Logiška,

²¹ Jaunius Petraitis, *Politinis realizmas tarptautiniuose santykiuose: samprata ir nesusipratimai po Šaltojo karo*, Politologija, 2012 1 (65), 30. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/1528/914>> [Žiūrėta: 2016.03.01].

²² Robert Kaufman, *Morgenthau's Unrealistic Realism*. Yale Journal of International Affairs, 28. Prieiga per internetą: <http://www.yale.edu/yjia/articles/Vol_1_Iss_2_Spring2006/kaufman217.pdf> [Žiūrėta: 2016.04.21].

jog toks požiūris į valstybę sulaukia aktyvaus palaikymo, kadangi dabartiniame pasaulyje dauguma žmonių savęs realizavimą suvokia per savimeilikavimą ir nemąstymą apie kitas gyvas būtybes. Tačiau šio suvokimo kritikai tvirtina, jog pasaulis iš tikrųjų nėra toks blogas, kaip kad gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, o valstybė – žmogaus atspindys tarptautinėje arenoje – juo labiau negali egzistuoti vien dėl savęs.

Verta pabrėžti, kad abi oponuojančios pusės yra savotiškai teisios: Morgenthau žmogus, iš kurio kyla valstybės suvokimas, iš tiesų yra dualistinės prigimties – jis ir atkakliai gina savo teises (*self-assertion*), ir siekia užsitikrinti savisaugą (*self-preservation*).²³ Būtent šie du instinktai aiškiai pastebimi valstybių užsienio politikoje: tos šalys, kurios rūpinasi savisauga, atspindi žmones, trokštančius gyventi ir išvengti mirties, ir nors tai skamba savanaudiškai, iš tiesų šis rūpestis savimi kyla iš vidinių paskatų.²⁴ Savo ruožtu šalys, ginančios savo teises ir eskaluojančios tam tikrą neginčijamą nuomonę, taip elgiasi iš išorinių paskatų – noro pademonstruoti savo galią ir galimybes, kylančias iš jos, taip sužavint ir sukeliant įspūdį kitiems.²⁵ Kalnų Karabacho konflikto suvokimas tarpvalstybiniu Armėnijos ir Azerbaidžano analizės lygmeniu atskleidžia šių dualistinių interesų susikirtimą aktualiame regioniniame nesutarime.

Atkreiptinas dėmesys, kad, perkeliant Kalnų Karabacho konfliktą į išorinį lygmenį, išryškėja kiek kitokia pačios galios samprata. Lyginant valstybę su žmogumi, galia yra suvokiama kaip savotiškas meilės pakaitalas, tiksliau, tiek meilės, tiek galios tikslas yra vienas ir tas pats – paskatinti valstybę užmegzti santykius su kita valstybe.²⁶ Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys į ypatingus Armėnijos – Rusijos bei Azerbaidžano – Turkijos santykius ir šių išorinių galių svarbą veikiant konflikto dinamiką.

Taigi nors valstybės kaip žmogaus suvokimas yra kritikuotinas požiūris į tarptautinius santykius, tačiau būtent ši psichologinė versija padeda bene geriausiai suvokti pačios tarptautinės

²³ Robert Schuett, *Political Realism, Freud, and Human Nature in International Relations: The Resurrection of the Realist Man*. United States: Palgrave Macmillan, 2010, 27-28. Prieiga per internetą:

<[file:///C:/Users/HP/Downloads/\(Palgrave%20Macmillan%20History%20of%20International%20Thought%20Series\)%20Robert%20Schuett%20\(auth.\)-Political%20Realism,%20Freud,%20and%20Human%20Nature%20in%20International%20Relations%20The%20Resurrection%20of%20the%20Realist%20Man-Palgrave%20.pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/(Palgrave%20Macmillan%20History%20of%20International%20Thought%20Series)%20Robert%20Schuett%20(auth.)-Political%20Realism,%20Freud,%20and%20Human%20Nature%20in%20International%20Relations%20The%20Resurrection%20of%20the%20Realist%20Man-Palgrave%20.pdf)> [Žiūrėta: 2016.04.26].

²⁴ Robert Schuett, *Political Realism, Freud, and Human Nature in International Relations: The Resurrection of the Realist Man*, 27.

²⁵ Robert Schuett, 27.

²⁶ Ten pat, 29.

politikos prigimtį ir jos esmę. Ne vien žmogaus, bet ir valstybės psichoanalitinis tyrinėjimas padeda giliau pažvelgti į problemines sritis, šiuo atveju konfliktus. Būtent todėl šiame bakalauro darbe yra taikomas realizmo teorinis modelis, kuris žmogiškai suprantamu lygmeniu padeda suvokti Kalnų Karabacho konflikto pretekstą per Armėnijos ir Azerbaidžano dvišalių santykių kontekstą ir išryškina išorinių jėgų – Rusijos ir Turkijos – svarbą.

1.1. NACIONALINĖS GALIOS VERTINIMAS DVIŠALIŲ SANTYKIŲ KONTEKSTE

Kalnų Karabacho konflikto sudėtingumas yra aiškinamas per klasikinio realizmo perspektyvą, pabrėžiant interesą, išreikštą per galią. Galia yra svarbus aspektas tiek kasdieniame gyvenime, tiek politiniame diskurse, tad nenuostabu, jog galios vaidmuo tarptautinėje politikoje yra itin didelis. Hanso Morgenthau teiginys „Bet kuri valstybė visų pirma rūpinasi savo galia ir arba siekia ją išlaikyti, padidinti, arba ją pademonstruoti“²⁷ atskleidžia nagrinėjamų šalių – Armėnijos ir Azerbaidžano – interesų suvokimą ir galios vertinimą kaip būdą, geriausiai paaiškinantį Kalnų Karabacho konfliktą.

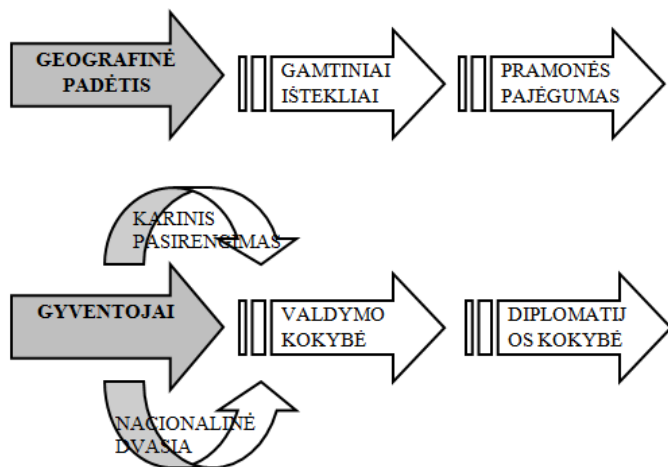
Galia – tai, dėl ko kovojama, tai, ko siekiama, ir tai, kas keičia pasaulį. Nacionalinė galia – tai priežastis, o politinė – pasekmė. Būtent todėl tik teisingai suvokiant nacionalinę galią galima tinkamai įvertinti politinę bei atskleisti jos potencialą tarptautiniuose santykiuose. Taigi šio darbo teorinėje dalyje yra nustatoma ir aprašoma abiejų konfliktuojančių pusių nacionalinė galia, derinant teoriją su empirika.

Armėnijos ir Azerbaidžano nacionalinė galia yra vertinama ir lyginama pagal keletą elementų, išskiriamų Hanso Morgenthau knygoje *Politika tarp valstybių: kova dėl galios ir taikos*. Pirminis šios dalies tikslas buvo įvertinti visus devynis elementus – geografinę padėtį, gamtinius išteklius, pramonės pajėgumą, karinį pasirengimą, gyventojus, nacionalinį charakterį, nacionalinę dvasią, diplomatijos kokybę ir valdymo kokybę – atskirai, kadangi jie visi yra be galo svarbūs. Tačiau kiek vėliau buvo nuspręsta atsisakyti pasenusios nacionalinio charakterio sąvokos, o likusius veiksnius sujungti bei susiaurinti.

Kaip atskleidžia pateikta schema, geografinė padėtis ir gyventojai – pagrindiniai ir gana stabilūs nacionalinės galios aspektai, darantys tiesioginę įtaką kitų elementų raidai. Taigi teoriją ir

²⁷ Dovilė Jakniūnaitė, *Tragiška politikos vizija pagal Hansą Morgenthau*. Kn. Hans Morgenthau, *Politika tarp valstybių: kova dėl galios ir taikos*, Vilnius: Margi raštai, 2011, 13.

empiriką sujungianti šio darbo dalis ne vien įvertina patį Pietų Kaukazo regioną, bet ir išskiria geografinį ir žmogiškąjį faktorius, pažvelgiant į juos regioninėje dimensijoje per nacionalinės galios vertinimą.

Šaltinis: sudaryta autorės

Vis dėlto ši kombinuota teorijos ir empirikos dalis ne vien pateikia objektyvų Armėnijos ir Azerbaidžano nacionalinės galios palyginimą, bet ir paaiškina, kaip įvairiai disponuojama galia sukelia dualistinių interesų susikirtimą Kalnų Karabache. Tiek atkaklus savų teisių gynimas, tiek savisauga tampa instinktais, paverčiančiais nagrinėjamą nesutarimą skirtingų interesų sankirtos įkaitu. Būdamas įkalintas neišsprendžiamoje nežinomybėje, šis konfliktas tampa neatsiejamas nuo galios sąvokos. Galia, o tiksliau, psichologinis meilės terminas, nustato tam tikras taisykles, per kurias pagrindinės dvišalio konflikto jėgos – Armėnija ir Azerbaidžanas – realizuoja save santykiuose su išorinėmis nesutarimo jėgomis – Rusija ir Turkija.

Būtent todėl ši dalis ne tik puikiai paaiškina dvišalių santykių kontekstą, bet yra svarbi įgyvendinant tolesnius tyrimo uždavinius. Armėnijos ir Azerbaidžano nacionalinės galios analizė, apimanti istorines ir geografines tendencijas, atskleidžia tarpvalstybinio konflikto varomąsias jėgas, o šiandieninės aktualijos, susipynusios su istoriniais bei nacionalistiniais veiksniais, padeda nustatyti reikšmingus kintamuosius. Bendra minėtų faktorių visuma labai reikšminga, kuriant hipotetines ateities scenarijų versijas.

1.1.1. GEOGRAFINIS FAKTORIUS REGIONINĖJE DIMENSIJOJE

Geografinė padėtis – itin svarbus faktorius teritorinių nesutarimų draskomame Pietų Kaukaze. Būtent todėl šis (ne)kintantis veiksnys tarpvalstybiniame Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto kontekste yra labai aktualus. Žvelgiant tiek iš Jerevano ir Baku, tiek iš Stepanakerto perspektyvų, geografinės padėties reikšmės suvokimas padeda paaiškinti, kodėl šio konflikto sprendimas turi lemiamą reikšmę.

Gamtiniai ištekliai – kitas geografinės padėties sąlygojamas faktorius, pavaldus laikui. Laikas nedaro teigiamos įtakos šio rodiklio pokyčiams, o tik sekina turimus rezervus, tačiau, nepaisant šio fakto, gamtiniai ištekliai yra tai, kas padeda valstybei įtvirtinti savo statusą regioninėje ar net tarptautinėje arenoje. Verta atkreipti dėmesį į gamtinių išteklių sąvokos platumą, kadangi ji apjungia ne vien įvairias žaliavas, tokias kaip metalai ir nafta, bet ir valstybės pajėgumą aprūpinti save maistu.²⁸

Taip pat neabejotinai svarbus yra pramonės pajėgumas – glaudžias sąsajas su paminėtais veiksniais turintis nacionalinės galios rodiklis. Būtent gamtiniai ištekliai nukreipia šalį vystytis tam tikra linkme.

1.1.1.1. Armėnija: izoliuota šalis be šviesių perspektyvų

Armėnijos Respublika – pati mažiausia valstybė Pietų Kaukaze (29,74 tūkst. kv. km).²⁹ Tai vienintelė Kaukazo valstybė, neturinti išėjimo nei prie Juodosios, nei prie Kaspijos jūrų.³⁰ Armėnija ribojasi su keturiomis pagal plotą už ją didesnėmis valstybėmis: Gruzija, Azerbaidžanu, Iranu ir Turkija. Armėnija išsiskiria ne vien išorine, bet ir vidine izoliacija. Kalnai – išskirtinis Armėnijos bruožas, suteikiantis šiai valstybei žavingo savitumo, tačiau taip pat jie yra vidinė šalies problema – Aragato kalnynas izoluoja šalies sostinę Jerevaną nuo kitų didžiausių Armėnijos miestų Gyumrio ir Vanadzoro. Tai išties smarkiai apsunkina komunikaciją šalies viduje. Gamtiškai įspūdinga, tačiau patirianti vidinę ir išorinę izoliaciją bei išgyvenanti sudėtingą santykių su kaimyninėmis šalimis –

²⁸ Hans Morgenthau, 145 – 152.

²⁹ The Government of the Republic of Armenia, *Geography*. Prieiga per internetą: <<http://www.gov.am/en/geography/>> [Žiūrėta: 2016.03.02].

³⁰ Physical map. Prieiga per internetą: <<https://eurasiangeopolitics.files.wordpress.com/2014/08/russia-nc-north-caucasus-physical.png>> [Žiūrėta: 2016.03.01].

Azerbaidžanu ir Turkija – laikotarpį, Armėnija yra atkirsta nuo galimybės tapti aktyvia ir savarankiška politine žaidėja Pietų Kaukaze.

Nors Armėnijos geografinė padėtis yra nepavydėtina, ši šalis yra turtinga savo gamtinių žaliavų. Armėnijoje yra gausu geležies (2 geležies rūdos kasyklos), vario (7 vario ir molibdeno kasyklos, 4 – tik vario), aukso (14 aukso kasyklų), aliuminio (1 aliuminio kasykla), švino, cinko, sidabro bei išgaunama šiek tiek helio, seleno, bismuto ir kt.³¹ Taip pat Armėnija yra patraukli savo mineraliniais vandenimis: Jermuk, Dilijan, Bjni, Arzni, Hankavan ir Sevan miestai yra pagarsėję medicininėmis, gydomosiomis savo vandens savybėmis.³² Puikus gamtinių išteklių šaltinis Armėnijoje koegzistuoja su prasta geografinė padėtimi, tad šis paradoksas tampa Armėnijos trūkumu ir privalumu. Visgi verta atkreipti dėmesį į maisto ištekliaus faktorių, mat Armėnijos išsidėstymas Ararato slėnyje užtikrina jai puikias daržovių bei vaisių auginimo ir vyno gamybos sąlygas.³³ Ar tai suteikia jai visapusišką galimybę pasirūpinti savimi? Deja, nors Armėnijos geografinės sąlygos sukuria ištis puikią terpę agrikultūros vystymui, Pasaulio Banko duomenimis, maisto importo padėtis pagerėjo tiktai pastaruoju dešimtmečiu – šiuo metu Armėnija importuoja pusantro karto mažiau (tik 20 proc.) maisto produktų iš kitų šalių nei žlugus Sovietų Sąjungai.³⁴ Visgi šalyje išauginti maisto produktai daugiausia yra skiriami šalies gyventojams, o ne eksportui. Pabrėžtina, kad didžiausią Armėnijos eksporto dalį (87 proc.) sudaro ne maistas, o spiritiniai gėrimai (konjakas užima specifinę vietą šalies ekonomikoje³⁵).³⁶ Tai atskleidžia, jog Armėnijoje yra maisto atsargų stoka, kuri, pasak Hanso Morgenthau, gali būti suvokiama kaip šalies silpnybė.³⁷ Minint gamtinių išteklių eksportą, atkreiptinas dėmesys į pagrindinę Armėnijos maisto bei metalurgijos

³¹ Ministry of Energy and Natural Resources of the Republic of Armenia, Mining Resources, *General Information*. Prieiga per internetą: <<http://www.minenergy.am/en/page/472>> [Žiūrėta: 2016.03.04].

³² GLOBAL SPC, Invest in Armenia. Prieiga per internetą: <<http://investinarmenia.am/en/regional-position-climate-and-natural-resources?display=1>> [Žiūrėta: 2016.03.03].

³³ Robert Tumanian, *Armenia, Country Pasture/ Forage Resource Profiles*. Prieiga per internetą: <<http://www.fao.org/ag/agp/agpc/doc/counprof/Armenia/Armenia.htm>> [Žiūrėta: 2016.03.03].

³⁴ Trading Economics, *Food imports (% of merchandise imports) in Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://www.tradingeconomics.com/armenia/food-imports-percent-of-merchandise-imports-wb-data.html>> [Žiūrėta: 2016.03.03].

³⁵ Vladimir Papava, *Qualitative Economic Features of the South Caucasian Countries: Past, Present and Future in the European Context*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 68.

³⁶ Armenia, *Chart 4: Share of Exported Product Groups of F and B in total exports in 2009*. Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Publications/AI_briefs/Armenia_ai_en.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.04].

³⁷ Hans Morgenthau, 146.

importuotoją Rusiją.³⁸ Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog ši prekybos partnerė yra šviesa tunelio gale, visgi Rusijos importas tik iš dalies teigiamai veikia Armėniją – Maskvai išgyvenant sudėtingus ekonominius tarpsnius, tai tolygiai nuskurdina Jerevano ekonomiką. Tad gamtiniai ištekliai ir nuolatinė prekybos partnerė yra veiksniai, tiek varžantys, tiek išlaisvinantys Armėniją.

Armėnijoje yra išvystytas modernus industrinis sektorius, tiekiantis įvairiausias pramonės prekes šalia esančioms valstybėms.³⁹ Taip pat pelną šaliai atneša metalurgijos pramonė, kurios pajėgumą lemia gamtiniai ištekliai. Kaip jau minėta, žemės ūkio šaka yra gana silpnai išvystyta, tad eksporte ji nesudaro žymios dalies. Visgi nors Armėnija priklauso Pasaulio prekybos organizacijai nuo 2003 metų, o Eurazijos ekonominei sąjungai – tik nuo 2015 metų, tai nekeičia fakto, kad net 20 proc. šalies Bendrojo vidaus produkto (toliau BVP) visuomet atkeliaudavo būtent iš Rusijos.⁴⁰ Tad net puikiai besivystant pramonei dauguma produktų toliau keliautų į Rusiją, Iraną ir Gruziją, kadangi globalesnėms galimybėms kelias yra užkertamas tiek iš Turkijos, tiek iš Azerbaidžano, paskelbusių Armėnijai ekonominę blokadą dėl Kalnų Karabacho konflikto.

1.1.1.2. Azerbaidžanas: regioninis lyderis

Azerbaidžano Respublika – beveik tris kartus didesnę plotą nei Armėnija turinti Pietų Kaukazo valstybė (86,6 tūkst. kv. km).⁴¹ Skirtingai nei jos kaimynė, ši valstybė mėgaujasi puikia geografinė padėtimi – Azerbaidžanas ribojasi su Iranu, Turkija, Rusija, Gruzija ir Armėnija bei turi išėjimą prie Kaspijos jūros. *Naftos bala* vaizdžiai vadinama Kaspijos jūra suteikia penkioms regiono valstybėms – Rusijai, Kazachstanui, Turkmėnistanui, Iranui ir Azerbaidžanui – neįkainojamą galimybę tarpusavyje dalintis gausiais naftos ir gamtinių dujų ištekliais. Nors Azerbaidžano geografinė yra neatsiejama nuo kalnų, kiek daugiau nei pusę viso jo ploto sudaro lygumos bei žemdirbystei tinkamos žemės,⁴² suteikiančios Baku pranašumą prieš Jerevaną. Taip pat pabrėžtinas faktas, jog daugiausia gyventojų turintys ir labiausiai ekonomiškai išsivystę Azerbaidžano miestai – sostinė Baku bei Sumgajitas – yra išsidėstę Kaspijos jūros pakrantėje. Tai sudaro ne tik puikias sąlygas komunikacijai tarp šių miestų, bet ir galimybę tolesniam sklandžiam jų vystymuisi. Be to,

³⁸ OEC, *Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/arm/>> [žiūrėta: 2016.03.03].

³⁹ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Middle East: Armenia, Economy*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>> [žiūrėta: 2016.03.10].

⁴⁰ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Middle East: Armenia, Economy*.

⁴¹ Azerbaijan.az, *General information, Area of Azerbaijan*. Prieiga per internetą:

<http://azerbaijan.az/portal/General/Square/square_e.html> [žiūrėta: 2016.03.01].

⁴² Azerbaijan.az, *General information, Area of Azerbaijan*.

Azerbaidžanas pasižymi ne vien patogiu miestų, bet ir regionų išsidėstymu – Nachičevanės autonominė respublika neturi atviros sienos su Azerbaidžanu, tačiau kelia baimę Armėnijai, iš dviejų pusių jaučiančiai azerų spaudimą. Visi minėti geografiniai faktoriai sudaro palankias sąlygas Baku dominavimui Pietų Kaukazo regione ir platesnių horizontų paieškai.

Kaip jau minėta anksčiau, Azerbaidžano teritorija nuo seniausių laikų buvo išskirtinė dėl gausių gamtinių išteklių. Vis dėlto šiandien ne vien nafta bei gamtinės dujos formuoja Azerbaidžano, kaip turtingos Pietų Kaukazo valstybės, įvaizdį. Azerbaidžane, kaip ir kaimyninėje Armėnijoje, yra gausu tiek juodųjų metalų (tokių kaip geležies rūda), tiek kitų įvairiausių metalų bei mineralų: vario, švino, cinko, gyvsidabrio ir kt.⁴³ Verta pabrėžti, kad dalis naudingųjų iškasenų yra sutelkta Kalnų Karabacho teritorijoje (chromito rūda yra iškasama Kalbajaro ir Lachino administraciniuose vienetuose, priklausančiuose Kalbajaro-Lachino regionui; gyvsidabris taip pat yra išgaunamas Lachine; vienas iš aukso telkinių – Vejnali – yra Zangilano regione; ten pat yra gausu ir dolomitų, iš kurių išgaunama soda, rezervų).⁴⁴ Taigi nepriklausomybę skelbiantis Kalnų Karabachas yra naudingas Azerbaidžanui gamtinių žaliavų atžvilgiu. Tai, jog Azerbaidžane pusę šalies teritorijos sudaro žemdirbystei tinkama žemė, leidžia nejausti maisto stokos. Kaip ir Armėnija, ši Pietų Kaukazo valstybė importuoja kiek mažiau nei 20 proc. maisto produktų.⁴⁵ Tačiau Azerbaidžano, skirtingai nei Armėnijos, didžiausią maisto eksporto dalį sudaro ne spiritiniai gėrimai, o maistas – įvairiausi aliejai, vaisiai, daržovės ir cukrus.⁴⁶ Vis dėlto fundamentalų skirtumą atskleidžia prekybos partnerių palyginimas – svarbiausių Azerbaidžano produktų (naftos bei gamtinių dujų) pirkėjos yra Vakarų Europos (Italija, Vokietija, Prancūzija) ir Azijos (Indonezija bei Tailandas) šalys,⁴⁷ suteikiančios Azerbaidžanui didesnę stabilumą tarptautinėje arenoje. Tačiau vienas pagrindinių šios šalies minusų yra tai, jog gamtinių dujų ir naftos ištekliai yra kur kas

⁴³ Ministry of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan Republic, *Minerals*. Prieiga per internetą: <<http://eco.gov.az/en/148-minerals>> [Žiūrėta: 2016.03.03].

⁴⁴ Ministry of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan Republic, *Minerals*.

⁴⁵ Trading Economics, *Food imports (% of merchandise imports) in Azerbaijan*. Prieiga per internetą: <<http://www.tradingeconomics.com/azerbaijan/food-imports-percent-of-merchandise-imports-wb-data.html>> [Žiūrėta: 2016.03.03].

⁴⁶ Azerbaijan, *Chart 4: Share of Exported Product Groups of F and B in total exports in 2009*. Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Publications/AI_briefs/Azerbaijan_ai_en.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.03].

⁴⁷ OEC, *Azerbaijan*. Prieiga per internetą: <<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/aze/>> [Žiūrėta: 2016.03.03].

ribotesni nei kitų Kaspijos jūros regiono valstybių,⁴⁸ o tai skatina ją sunerimti dėl svarbių pokyčių regione.

Pateikta informacija leidžia suvokti, jog gausūs naftos ir gamtinių dujų ištekliai sukelia ne vien susidomėjimą šiuo regioniniu lyderiu tarptautiniu mastu, bet ir formuoja puikią pramonę ir užtikrina aukštą ekonominę poziciją. Taip pat Azerbaidžanas vysto kitus svarbius sektorius, tokius kaip statyba, bankininkystė bei nekilnojamasis turtas.⁴⁹ Azerbaidžane žemiau skurdo ribos gyvena vos 6 proc. žmonių, o nedarbas yra lygus 5,3 proc., o štai kaimyninėje Armėnijoje žemiau skurdo ribos gyvenančiųjų yra netgi 32 proc., o bedarbiai sudaro 17,8 proc. šalies populiacijos.⁵⁰ Būtent Azerbaidžano geografinė padėtis ir gamtiniai ištekliai užtikrina pramonės vystymąsi ir aukštus ekonominius rodiklius, lyginant šią šalį su kitomis Pietų Kaukazo valstybėmis, o ypač su Armėnija.

1.1.2. ŽMOGIŠKASIS FAKTORIUS REGIONINĖJE DIMENSIJOJE

Gyventojai – tai ne vien skaičiai ir formalūs duomenys apie šalį. Hansas Morgenthau pabrėžia, jog vertinant šį dėmenį yra svarbu neapsigauti skaičiais, o įsigilinti ir atkreipti dėmesį į gyventojų pasiskirstymą šalyje ir už jos ribų, taip pat į gyventojų prieaugio santykį ir galimas prognozes.⁵¹

Kitas svarbus žmogiškojo faktoriaus veiksnys – karinis pasirengimas. *Įsaldytas* konfliktas yra neprognozuojamas, tad, modeliuojant įvairias galimas konflikto raidos versijas, verta atkreipti dėmesį į jį. Tokioms šalims kaip Armėnija ir Azerbaidžanas karinis pasirengimas yra svarbus dėmuo vidaus politikoje. Nagrinėjant karinį pasirengimą, atkreiptinas dėmesys į kariuomenę, karinių pajėgų kiekybę ir kokybę bei karinį biudžetą.

Nacionalinė dvasia – kitas aktualus žmogiškasis faktorius, lemiantis atsidavimą šalyje vykdomai politikai, ir rodiklis, galintis pademonstruoti karinį pajėgumą.⁵² Nagrinėjamų šalių

⁴⁸ U.S. Energy Information Administration, *International Energy Statistics*. Prieiga per internetą: <<https://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=5&pid=57&aid=6&cid=r4,&syid=2011&eyid=2015&unit=BB>> [Žiūrėta: 2016.03.16].

⁴⁹ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Middle East: Azerbaijan, Economy*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁵⁰ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Middle East: Azerbaijan, Economy*.

⁵¹ Hans Morgenthau, 158 – 161.

⁵² Ten pat, 171.

nacionalinės dvasios suvokimas vertinamas pagal rinkėjų dalyvavimą rinkimuose, tam tikrų kandidatų palaikymą ir reakciją į Kalnų Karabacho klausimą.

„Gera valdžia – būtina nacionalinės galios sąlyga“,⁵³ – teigia Hansas Morgenthau, išskirdamas šį elementą. Gera valdžia, gebanti subalansuoti visus nacionalinės galios elementus, padeda užtikrinti sėkmingą užsienio politiką. Vertinant Armėnijos ir Azerbaidžano valdymo kokybę, yra nagrinėjami svarbiausi abiejų valstybių valdžios bandymai kurti šalies gerovę.

Diplomatijos kokybė Hanso Morgenthau yra vadinama pačiu svarbiausiu veiksnium, veikiančiu nacionalinę dvasią.⁵⁴ Įvertinti šalies diplomatijos kokybę padeda aiškos vizijos turėjimas, užsienio politikos tikslų ir priemonių suderinimas su turimais nacionalinės galios ištekliais bei sugebėjimas atrasti užslėptą nacionalinę stiprybę.⁵⁵ Tad šioje dalyje yra aptariamas šalies įvaizdis tarptautinėje arenoje, atsiskleidžiantis per diplomatinį veiksnį.

1.1.2.1. Armėnija: aktyvi diaspora, kontraversiška politika ir priklausomybė nuo Rusijos

Armėnijoje šiuo metu gyvena 3,026,048 žmonės.⁵⁶ Verta pabrėžti, kad tai yra šiek tiek mažiau, nei tyrėjas Raufas Garagozovas nustatė, prognozuodamas demografinės ir migracines perspektyvas Pietų Kaukaze.⁵⁷ Minėtos prognozės pateikė išvadas, jog gyventojų skaičius Armėnijoje ir toliau nežymiai didės jai išliekant mažiausiai gyventojų turinčia Pietų Kaukazo šalimi. Vis dėlto gyventojų skaičiaus prieaugis – sunkiai nuspėjamas objektas, kadangi įvairūs netikėtumai gali visiškai pakirsti nagrinėjamos šalies demografinius rodiklius. Kalbant apie netikėtumus, verta atkreipti dėmesį į gana nuspėjamą atvejį. Pietų Kaukazas, patenkantis į Šilko kelio trajektoriją, šiandien susiduria su itin opia narkomanijos problema. Armėnijoje yra užfiksuota ištis daug narkomanijos bei sergančiųjų Žmogaus imunodeficito virusu (toliau ŽIV) atvejų (procentiškai prilygsta Rusijai, Ukrainai, Iranui).⁵⁸ Būtent narkomanija drauge su mirtingumu ir emigracija

⁵³ Ten pat, 178.

⁵⁴ Ten pat, 174.

⁵⁵ Ten pat, 174-177.

⁵⁶ Worldometers, *Countries in the world by population (2016)*. Prieiga per internetą:

<<http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>> [Žiūrėta: 2016.03.07].

⁵⁷ Rauf Garagozov, *Demographic and Migration Prospects in the South Caucasus Countries*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 36.

⁵⁸ UNODC, *World Drug Report 2015*. United Nations publication, Executive Summary, xi. Prieiga per internetą:

<http://www.unodc.org/documents/wdr2015/World_Drug_Report_2015.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.10].

nulemia neigiamą santykinį gyventojų prieaugį Armėnijoje – -0,15 proc.⁵⁹ Nepaisant blogos situacijos šalies viduje, atkreiptinas dėmesys į armėnų diasporos vaidmenį, kuri yra ištisai plati pasauliniu mastu. Be to, daugumos užsienyje įsitvirtinusių armėnų gyvenimas yra kur kas geresnis nei vietinių. Itin didelės armėnų bendruomenės klesti Rusijoje (vien Maskvoje oficialiai gyvena beveik pusė milijono armėnų), Jungtinėse Valstijose (ypač Kalifornijoje), Prancūzijoje (Paryžiuje bei Lione) ir kt.⁶⁰ Taip pat galima atrasti teigiamų demografinių aspektų, pavyzdžiui, lyginant Armėnijos ir kitų regiono valstybių gyvenimo trukmę. Armėnų gyvenimo trukmė yra aukštesnė nei tik už vidutinę pasauliniu mastu, bet ir užtikrintai pirmauja Pietų Kaukaze.⁶¹ Vis dėlto net ir šviesūs demografiniai aspektai negali nustelbti itin sudėtingos vidinės būklės.

Karinis pasirengimas – aktualus dėmuo Armėnijos politikoje. Šioje šalyje karinė tarnyba yra privaloma visiems šalies piliečiams (vyrams) nuo 18 m. iki 27 m..⁶² Verta pabrėžti, kad nors Armėnija turi mažiau ginkluotės nei Azerbaidžanas, net 4 proc. šalies BVP yra skiriama karinėms išlaidoms.⁶³ Be to, šiandieninę Armėnijos saugumo situaciją užtikrina šalies teritorijoje veikianti nuolatinė Rusijos karinė bazė Nr. 102 ir palei sieną su Iranu bei Turkija išdėstytos Rusijos karinės pajėgos, nustatytos Armėnijos – Rusijos karine sutartimi, pasirašyta 1995 metų kovą ir galiojančia 25 metus su galimybe pratęsti ją dar penkeriems metams.⁶⁴ Taip pat Armėnijos karinę poziciją stiprina sutartys, pasirašytos su Baltarusija ir Kinija, bei tai, jog Armėnija yra vienintelė valstybė Pietų Kaukaze, priklausanti Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijai.⁶⁵ Tad didelis procentas šalies BVP, skiriamas karinėms išlaidoms, Rusija kaip saugumo garantas ir privaloma karinė tarnyba, tinkamai paruošianti jaunuolius karo atveju, yra kertiniai Armėnijos karinę stiprybę užtikrinantys faktoriai.

⁵⁹ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Population Growth Rate*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2002.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁶⁰ Armenian Population in the World. Prieiga per internetą: <<http://www.haias.net/news/armenian-population.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁶¹ Rauf Garagozov, *Demographic and Migration Prospects in the South Caucasus Countries*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 54.

⁶² Your Jurisconsult, *What is important to know about obligatory military service in Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://jurist.am/en/military>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁶³ The World Bank, *Data, Military expenditure (% of GDP)*. Prieiga per internetą: <<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁶⁴ Elkhan Mehtiyev, *Perspectives of Security Development in the South Caucasus*. Kn. Anja H. Ebnother ir BG Gustav E. Gustenau (sud.), *Security Sector Governance in Southern Caucasus – Challenges and Visions*, Vienna: National Defence Academy, 2004, 184.

⁶⁵ Elkhan Mehtiyev, *Perspectives of Security Development in the South Caucasus*. Kn. Anja H. Ebnother ir BG Gustav E. Gustenau (sud.), *Security Sector Governance in Southern Caucasus – Challenges and Visions*, 184.

Nacionalinės dvasios dimensijoje Kalnų Karabachas išskiriamas kaip veiksnys, pakeliantis armėnų tautos dvasią. Tad nenuostabu, jog pirmuoju Armėnijos prezidentu 1991 metais tapo Levonas Ter-Petrosianas, *Karabacho komiteto* narys, aktyviai kovojęs už šio regiono prijungimą prie Armėnijos SSR.⁶⁶ Jis vienareikšmiškai tapo absoliučios pergalės pavyzdžiu, surinkęs 83,4 proc. rinkėjų balsų.⁶⁷ Vis dėlto šio prezidento dienotvarkėje Kalnų Karabachas nebuvo vienintelis ir pats aktualiausias klausimas. Ter-Petrosianas taip pat suvokė santykių su kitomis regiono valstybėmis svarbą, todėl užsienio politiką kreipė teigiama linkme, stengdamasis normalizuoti santykius su strategiškai svarbia Turkija.⁶⁸ Deja, šis jo tikslas žlugo įsiliepsnojus karui tarp Armėnijos ir Azerbaidžano, kadangi Ankara, viena iš svarbiausių Baku palaikytojų tarptautinėje arenoje, konfliktą dėl Kalnų Karabacho regėjo kaip ekspansionistinę armėnų politiką. Ter-Petrosiano pirmoji kadencija buvo itin kontraversiška rinkėjams, siejusiems dideles viltis su šiuo prezidentu. Nors jo valdymo metais armėnų karinės pajėgos pradėjo kontroliuoti Kalnų Karabachą, tačiau šalyje įsivyravo korupcija, o chronologiškas pramonės žlugimas skatino neigiamą piliečių požiūrį į prezidentą.⁶⁹ Vis dėlto 1996 metų rinkimuose Ter-Petrosianas užsitikrino antrą kadenciją, nugalėjęs oponentą nedidele persvara (51,75 proc. Ter-Petrosianas ir 41,29 proc. Vazgenas Manukianas). Tačiau tarptautiniai rinkimų stebėtojai šiuos rinkimus pavadino ypač neskaidriais bei pažymėjo rimtus įstatymų pažeidimo atvejus.⁷⁰ Tai, jog šie rinkimai iš tiesų buvo suklastoti ir neatspindėjo tikrosios rinkėjų valios, patvirtino netrukus įvykę protestai. Be to, 1998 metais Ter-Petrosianui kilo netikėtas sumanymas demilitarizuoti Kalnų Karabacho teritoriją ir atiduoti etnines armėnų žemes Azerbaidžanui. Šis veiksmas sukėlė ne vien visuomenės, bet ir tuometinio premjero Roberto Kočariano bei kitų svarbių valstybės pareigūnų nepasitenkinimą prezidentu.⁷¹ Nesėkmingas Ter-Petrosiano atsistatydinimo pavyzdys atskleidžia, kad Kalnų Karabachas – itin svarbus armėnams. Jis kelia tautos nacionalinę dvasią, o to galbūt nelabai suprato Sirijoje gimęs Ter-Petrosianas. Be to, kiti du Armėnijos prezidentai – Robertas Kočarianas ir Seržas Sargsianas – buvo gimę Kalnų Karabacho teritorijoje, tad tai buvo vienas iš motyvų, skatinusių remti būtent šiuos lyderius tolimesniuose rinkimuose, tikintis, jog jie bus išties kompetentingi spęsdami šaliai opias problemas.

⁶⁶ LENTA.RU, *Тер-Петросян, Левон*. Prieiga per internetą: <<https://lenta.ru/lib/14175309/>> [Žiūrėta: 2016.03.16].

⁶⁷ LENTA.RU, *Тер-Петросян, Левон*.

⁶⁸ Reha Yilmaz, *Armenian Foreign Policy during Levon Ter-Petrosian and Robert Kocharian period*. Qafqaz University: Baku, 15. Prieiga per internetą: <http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1004_29.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.16].

⁶⁹ UNHCR, The UN Refugee Agency. *Armenia: After the 1996 Presidential Elections*. Prieiga per internetą: <<http://www.refworld.org/docid/3ae6a6c014.html>> [Žiūrėta: 2016.03.14].

⁷⁰ LENTA.RU, *Тер-Петросян, Левон*.

⁷¹ Ten pat.

Žvelgiant į Armėnijos valdymo kokybę nuo 1991 metų nepriklausomybės paskelbimo, verta pabrėžti, kad gauta teisė savarankiškai funkcionuoti buvo išties didelis pasiekimas šaliai, kuri kaip nepriklausoma valstybė egzistavo išties trumpai. Visgi nepriklausomybė Armėnijai tapo iššūkiu, kadangi Jerevanas, pakaitomis buvęs Persijos, Osmanų ir Rusijos imperijų sudėtyje, nesuvokė, kaip turi būti valdoma šalis, nepaklūstanti svetimai įtakai. Tad nepriklausomos valstybės statusas Armėnijai nesuteikė pasitikėjimo, o saugumo užsitikrinimą ji regėjo tik su stipresnės valstybės parama. Visų trijų Armėnijos prezidentų proteguojamoje užsienio politikoje regimas pasitikėjimas ir netgi susižavėjimas Rusija. „Rusija man yra daugiau nei tiesiog šalis“,⁷² – pasakė antrasis Armėnijos prezidentas Robertas Kočarianas, o jam aktyviai pritaria didžioji dalis piliečių, vadindami rusus *sielos broliais*.⁷³ Savo ruožtu Rusija palaiko Armėnijos poziciją Kalnų Karabacho klausimu, identitetiškai aktualių armėnams. Taigi Armėnijoje gerovės valstybės modelis yra neatsiejamas nuo dviejų elementų, itin eskaluojamų tiek Roberto Kočariano, tiek Seržo Sargsiano, – draugiškų santykių su Rusija ir nacionalistiškai aktualaus Kalnų Karabacho klausimo.

Diplomatinėje perspektyvoje Armėnija yra suvokiama kaip vienintelė stabili Rusijos partnerė Pietų Kaukaze. Armėnijos norą ir toliau priklausyti Kolektyvinio saugumo sutarties organizacijai bei neišsižadėti draugystės su Rusija paaiškina iš Maskvos gaunama ekonominė bei strateginė nauda. Norint suprasti šiuos santykius, verta sugrįžti į 2002 metus ir atkreipti dėmesį į sutartis, susaisčiusias Maskvą su Jerevanu. Minėtais metais Robertas Kočarianas ir Vladimiras Putinas pasirašė susitarimus, kuriais buvo eliminuota 98 milijonų dolerių Jerevano skola Maskvai, tačiau į Rusijos rankas atiteko 5 milžiniškos valstybinės kompanijos (įskaitant Razdano termoelektrinę stotį).⁷⁴ Be to, Rusiją galima pavadinti Armėnijos ambasadore tarptautinėje arenoje. Šiandien Jerevanas palaiko diplomatinius santykius su 102 užsienio valstybėmis, įskaitant tokias šalis kaip Kalnų Karabachas ar Šiaurės Korėja.⁷⁵ Šiaurės Korėjos pavyzdys – vienas geriausiai iliustruojančių Rusijos ir Armėnijos draugystę (Rusijos draugai – Armėnijos sąjungininkai). Be to, vienas aktualiausių tarpininkavimo

⁷² Anna Sous, *Russia is more for me than just a country*. Robert Kocharian, 168hours: February 18 2016. Prieiga per internetą: <<http://en.168.am/2016/02/18/2088.html>> [Žiūrėta: 2016.03.17].

⁷³ Армяне о майдане и о русских / Armenians about Maidan and Russians. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=RJKH9LIEhl>> [Žiūrėta: 2016.03.17].

⁷⁴ Annie Jafalian, *Influences in the South Caucasus: Opposition and Convergence in Axes of Cooperation*. Conflict studies Research Centre, February 2004, 2.

⁷⁵ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, *Foreign Representations in Armenia, By country*. Prieiga per internetą: <<http://www.mfa.am/en/representations-by-countries2/>> [Žiūrėta: 2016.03.17].

pavyzdžių – Maskvos siekis sutaisyti Ankarą su Jerevanu.⁷⁶ Verta paminėti, kad šis Rusijos bandymas buvo gana sėkmingas – 2008 metų rugsėjį Turkijos prezidento Abdulaho Gulo apsilankymas Jerevane tapo pirmuoju šios šalies prezidento vizitu Armėnijoje.⁷⁷ Deja, susitikimas nepraslydo pro akis Baku, aršiai sukritikavusiam Gulo vizitą ir pagrasinusiam Ankarai energetinių išteklių tiekimo sumažinimu.⁷⁸ Turkija, nenorėdama prarasti Azerbaidžano draugystės, tačiau siekdama geresnių santykių su Armėnija, stengėsi santykių su Jerevanu perkrovimą pateikti kaip Kalnų Karabacho konflikto sprendimui grėsmės nekeliančią diplomatiją. Nepaisant Gulo iniciatyvų, tai taip ir nebuvo įgyvendintos. Kiek vėliau vykę Rusijos prezidento Dimitrijaus Medvedevo organizuoti susitikimai su Armėnijos ir Azerbaidžano lyderiais taip pat neatnešė planuotos naudos dvišalių santykių kontekste. Tad galima teigti, kad Armėnijos diplomatija yra surišta su Rusijos užsienio politikos tikslais.

1.1.2.2. Azerbaidžanas: užgniaužta sultanistinė valstybė

Situacija Azerbaidžane yra kiek kitokia nei kaimyninėje Armėnijoje. Šiuo metu Azerbaidžane yra 9,868,447 gyventojai.⁷⁹ Verta pabrėžti, kad Raufas Garagozovas šį skaičių prognozavo tikrai 2020 metams.⁸⁰ Tai atskleidžia, jog santykinis gyventojų prieaugis šioje šalyje yra teigiamas – +0,96 proc..⁸¹ Vis dėlto įvairūs netikėtumai gali visiškai pakeisti šviesias demografinės prognozes. Verta pabrėžti, jog Azerbaidžanas ne ką mažiau atsilieka nuo Armėnijos priklausomybės nuo psichotropinių medžiagų bei užsikrėtusiųjų ŽIV rodikliais.⁸² Kitas lyginamasis veiksnys – diaspora. Šiuo aspektu azerai nepralenkia armėnų, nors ištis daug jų savo gyvenimą kuria gretimose šalyse: Rusijoje, Turkijoje ir Jungtiniuose Arabų Emyratuose.⁸³ Tad nors Azerbaidžanas pasižymi

⁷⁶ David L. Phillips, *Diplomatic History: The Turkey-Armenia Protocols*. New York: Columbia University, March 2012, 11. Prieiga per internetą: <http://hrcolumbia.org/peacebuilding/diplomatic_history.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.17].

⁷⁷ Udo Steinbach, *Turkey's Policies in its Historical Hinterland*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 158.

⁷⁸ David L. Phillips, *Diplomatic History: The Turkey-Armenia Protocols*, 43.

⁷⁹ Worldometers, *Countries in the world by population (2016)*. Prieiga per internetą: <<http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>> [Žiūrėta: 2016.03.07].

⁸⁰ Rauf Garagozov, *Demographic and Migration Prospects in the South Caucasus Countries*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 36.

⁸¹ Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Population Growth Rate*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2002.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁸² UNODC, *World Drug Report 2015*. United Nations publication, Executive Summary, xi.

⁸³ Rauf Garagozov, *Demographic and Migration Prospects in the South Caucasus Countries*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 49-50.

žemiausiu gyvenimo trukmės rodikliu Pietų Kaukaze,⁸⁴ didelis azerų, gyvenančių savo šalyje bei šalia jos, skaičius ir puikus santykinis prieaugis atskleidžia akivaizdų gyventojų skaičiaus ir nacionalinės galios santykio pranašumą Armėnijos atžvilgiu.

Azerbaidžano piliečiai (vyrai) yra įpareigoti atlikti karinę prievolę nuo 18 m. iki 35 m..⁸⁵ Tai, kad Azerbaidžanas iš tiesų skiria didelį dėmesį kariniam pasirėngimui, o ne vien garsiai eskaluoja karinę retoriką, atskleidžia tai, jog net 4,8 proc. šalies BVP (pabrėžiant, jog Azerbaidžanas yra ekonomiškai stipresnė valstybė, tad BVP yra didesnis nei kaimyninės Armėnijos – 2014 m. duomenimis, Azerbaidžanas puikavosi 69 vieta pasaulyje su 75,198 dol. BVP, o Armėnija užėmė dvigubai žemesnę vietą – 136 su 11,644 dol. BVP)⁸⁶ skiriama karinėms išlaidoms.⁸⁷ Vis dėlto šie iškalbingi skaičiai Jerevano negąsdina, o, atvirkščiai, skatina ir toliau teikti karinę paramą Stepanakertui. Šioje oficialiai Azerbaidžanui priklausančioje teritorijoje yra puikiai ištreniruota bei ginklais aprūpinta Kalnų Karabacho gyventojų armija, sklandžiai bendradarbiaujanti su Armėnijos ginkluotosiomis pajėgomis.⁸⁸ Būtent priešišškai nusiteikęs Stepanakertas yra didžiausias stabdis karinį pranašumą demonstruojančiam Baku.

Suvokti azerų nacionalinę dvasiją yra išties sudėtinga, kadangi ši šalis, pasižyminti ryškiu autoritarizmu, yra apibūdinama kaip *visiškai nelaisva*, o rinkimuose nuolat gausu įstatymo pažeidimų. Visa tai galima iš dalies paaiškinti Azerbaidžane vyraujančiais sultanizmo požymiais, kuriuos išskiria Juan Linz ir Alfred Stepan: įstabus lyderio garbinimas, personalistinis valdymas, dinastinė tendencija ir kt.⁸⁹ Heidaras Alijevas – neįtikėtino pasisekimo sulaukęs Azerbaidžano prezidentas. Jo vardu yra pavadinta ne vien pagrindinė alėja ir oro uostas Baku, bet ir milžiniškas konferencijų centras. Be to, nagrinėjant kelionių į šalį patarimus, galima atrasti pastebėjimų, jog nevalia blogai atsiliiepti apie šį lyderį ar jo šeimos narius. Šiuo metu prezidento postą užima jo sūnus

⁸⁴ Rauf Garagozov, *Demographic and Migration Prospects in the South Caucasus Countries*, 54.

⁸⁵ NationMaster, *Country vs country: Armenia and Azerbaijan compared: Military stats*. Prieiga per internetą: <<http://www.nationmaster.com/country-info/compare/Armenia/Azerbaijan/Military>> [Žiūrėta: 2016.03.07].

⁸⁶ Gross Domestic Product 2014. Prieiga per internetą: <<http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁸⁷ The World Bank, *Military expenditure (% of GDP)*. Prieiga per internetą: <<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>> [Žiūrėta: 2016.03.07].

⁸⁸ GlobalSecurity.org, *Military, Armenian Army*. Prieiga per internetą: <<http://www.globalsecurity.org/military/world/armenia/army.htm>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

⁸⁹ Juan J. Linz ir Alfred Stepan, *Modern Nondemocratic Regimes*, 157-158. Prieiga per internetą: <https://is.muni.cz/el/1423/jaro2005/MVE445/um/Linz_Stepan-Modern_Nondemocratic_Regimes.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.16].

Ilhamas Alijevas, kuris nė vienuose rinkimuose neturėjo sau lygių konkurentų (laimėdavo beveik 90 proc. balsų persvara).⁹⁰ Verta pabrėžti, kad Alijevai yra itin garbinami ir gerbiami Azerbaidžane ne vien dėl jų sugebėjimo pakelti šalies ekonomiką, bet ir dėl palankiai vertinamos užsienio politikos. Visgi vaizdingi Armėnijos apibūdinimai pagal Ilhamą Alijevą – „Okupacija, religinė ir etninė diskriminacija buvo Armėnijos vykdoma politika, kuri tęsiasi net ir šiandien“,⁹¹ – yra panašesni į propagandą nei į rimtą bandymą spręsti sudėtingą regioninę problemą. Autokratijos sąlygomis gyvenantys Azerbaidžano piliečiai lengvai patiki diegiamais propagandiniais mitais, o rinkimų skaidrumo stoka dar labiau blogina šią padėtį. Taigi galima teigti, kad nacionalinė dvasia šioje šalyje neturės galimybės atsiskleisti tol, kol ja manipuliuos sultanistinis lyderis.

Azerbaidžanui, kaip ir Armėnijai, šalies valdymo kokybė yra opus klausimas. Šią šalį galima pavadinti viena iš naujausių valstybių pasaulyje, kadangi netrukus po įkūrimo 1918 metais ji buvo prijungta prie Sovietų Sąjungos, o nepriklausomybės paskelbimas 1991 metais tapo pirmąja tikra šios valstybės įžanga į tarptautinę areną. Gamtiniai ištekliai padėjo Baku, skirtingai nei Jerevanui, jaustis svarbia ir nepriklausoma žaidėja tarptautinėje arenoje. Vis dėlto Azerbaidžano gamtiniai ištekliai yra patys mažiausi Kaspijos jūros regione, jų neužtenka bendradarbiaujant su Europa, kuri šiuo metu žvalgoasi naujų potencialių partnerių, pavyzdžiui, Turkmėnistano,⁹² o pinganti nafta kelia pavojų iškiliam ir turtingam Azerbaidžano įvaizdžiui. Tačiau Ilhamas Alijevas neketina įdėti pastangų sprendamas nesutarimus su Armėnija, kadangi jaučia per draugystę su Turkija užsitikrinantis netiesioginį JAV palankumą ir paramą.

Pasauliniu mastu Azerbaidžanas leidžia Turkijai prisidėti prie Baku įvaizdžio kūrimo tarptautinėje arenoje. Istoriskai tai yra nuoseklu, kadangi Turkija – tai šalis, įkūrusi Azerbaidžano valstybę ir laikiusi Kalnų Karabachą sudėtinio Azerbaidžano regionu tuometiniame Jelizavetpolio regione.⁹³ Tad Azerbaidžanas regi Turkiją kaip savo globėją, o jos paramą laiko itin svarbia, pabrėždamas šalies narystę NATO. Mainais į Baku palaikymą tarptautinėje arenoje Kalnų Karabacho klausimu Ankarai yra suteikiamos specialios nuolaidos gamtinių dujų ir naftos rinkoje.

⁹⁰ IFES Election Guide, *Republic of Azerbaijan, Elections*. Prieiga per internetą:

<<http://www.electionguide.org/countries/id/16/>> [Žiūrėta: 2016.03.16].

⁹¹ Ilham Aliyev. Prieiga per internetą: <<https://twitter.com/presidentaz/status/701825330009534464>> [Žiūrėta: 2016.03.16].

⁹² Konstantinas Andrijauskas, paskaita *The Central Eurasian „Sultanate“*, „Central Eurasian Studies“, Vilnius, 2016 m. kovo 14 d.

⁹³ Ohannes Geukjian, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy*, United Kingdom: Ashgate Publishing Limited, 2012, 51.

Ši manipuliacija gamtinių išteklių stoką jaučiančiai Turkijai yra itin veiksminga, ko, pavyzdžiui, nebūtų galima pasakyti apie Iraną, kuris, būdamas tiek Armėnijos, tiek Azerbaidžano kaimynas, laikosi neutralios pozicijos tarpvalstybinio konflikto klausimu. Regione svarbų vaidmenį užimantis Teheranas nemato Azerbaidžano kaip reikšmingo partnerio, o gamtinių išteklių gausa nesuteikia galimybės Baku manipuliuoti juo kaip kad Ankara. Tad manipuliacinė strategija, naudinga santykiuose su Turkija, neužtikrina visuotinio stabilumo, o ypač šiandieninių naftos pokyčių akivaizdoje.

2. METODOLOGINIS PAGRINDAS

Politics is an art and not a science.

Hans Morgenthau⁹⁴

Tyrimo metodo pasirinkimas – vienas svarbiausių darbo uždavinių, padedantis tinkamai įvertinti nagrinėjamą tarptautinių santykių problemą. Šiame darbe tyrimo metodas yra orientuotas į įvade išsikelto tikslą – siekį nustatyti tikėtinas Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho raidos scenarijų versijas. Siekiant realizuoti šį tikslą, verta atkreipti į Hanso Morgenthau pastebėjimą, kad politika yra menas, o ne mokslas, ir pasitelkti kūrybinį prognostikos metodą.

Darbe vartojamos sąvokos. Šio bakalaurnio darbo epicentre – konfliktas, kurio suvokimui ir galimų metamorfozių pateikimui yra pasitelkiamas vienas iš prognozavimo metodų – scenarijų konstravimas. Siekiant suvokti scenarijų analizę ir jos principus, visų pirma, verta apibrėžti pagrindines sąvokas, kuriomis yra varijuojama darbe:

Prognozavimas – hipotetinės ateities kūrimas, pasirenkant tinkamiausią metodą (šiuo atveju scenarijų konstravimą).

Scenarijus – logiškai nuosekli hipotezė apie kokio nors įvykio (šiuo atveju Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho) tolesnę raidą, kurios priežastys ir tikėtini rezultatai yra paremti logikos grandine.⁹⁵

Varomosios jėgos – nepriklausomi kintamieji, darantys įtaką reikšmingų kintamųjų atrinkimui bei scenarijų konstravimui.⁹⁶

Reikšmingi kintamieji – reiškiniai ir aplinkybės, patikslinantys varomųjų jėgų reikšmę.⁹⁷

Sąvokų apibrėžimas atskleidžia logiškumo ir priežastingumo svarbą ateities studijoms. Būtent todėl scenarijų kūrimo procese yra svarbu pašalinti visus neaiškumus, idant būtų pateiktos iš

⁹⁴ *Politika yra menas, o ne mokslas*. Epigrafas paimtas iš Hans Morgenthau, *Scientific Man Vs. Power Politics*.

⁹⁵ Tomas Janeliūnas ir Laurynas Kasčiūnas, *Prognozavimo metodų taikymas politikos moksluose*, 2007, 16.

⁹⁶ Arūnas Molis, *Bendrosios ES saugumo ir gynybos politikos plėtros scenarijų tyrimas*, Vilniaus universitetas, Daktaro disertacija, Vilnius, 2008, 10. Prieiga per internetą:

<file:///C:/Users/HP/Downloads/Aruno%20Molio%20disertacija.pdf> [Žiūrėta: 2016.02.17].

⁹⁷ Molis, 10.

tiesų tikėtinos bei realios ateities vizijos, kurioms sukurti reikalingas puikus tiek dabarties, tiek praeities situacijų išmanymas.

Vienas dažniausiai įvardijamų scenarijų konstravimo metodo trūkumų – subjektyvumas. Būtent tai kvestionuoja progностikos priskyrimą moksliniams metodams, kadangi net ir aiškos sąvokos palieka milžinišką terpę interpretacijoms. Varomųjų jėgų ir kintamųjų nustatyme glūdi subjektyvios detalės, sukuriančios chaoso ir netikslumų tikimybę. Vis dėlto net ir objektyvumo stoka scenarijų konstravimui nėra žalinga, kadangi šis metodas, būdamas kūrybiškas ir originalus, pats savaime sukuria darbui pridėtinę vertę.

Siekiant analitiškiau pažvelgti į scenaristiką, verta išskirti du pagrindinius scenarijų konstravimo tipus: simuliaciją ir relevantiškumo medį. Simuliacija yra siekiama sukurti keletą kintamųjų konfigūracijų ir pateikti galimą tolesnį situacijos vystymąsi, o relevantiškumo medžio modelis pirmiausia pateikia tam tikrą ateities versiją, o vėliau aiškina priežastis ir sąlygas, lemiančias tokios ateities susiformavimą.⁹⁸ Šiame bakalauriniame darbe yra pasitelkiamas kūrybinis simuliacijos variantas.

Ateitis – ne nuspėjama, o kuriama, todėl nuoseklus simuliacijos metodo pritaikymas scenaristikoje pasireiškia šiais chrestomatiniiais žingsniais:

1. Išskiriant varomąsias jėgas;
2. Atrenkant reikšmingus kintamuosius;
3. Sudarant scenarijus pagal kintamųjų konfigūracijas.

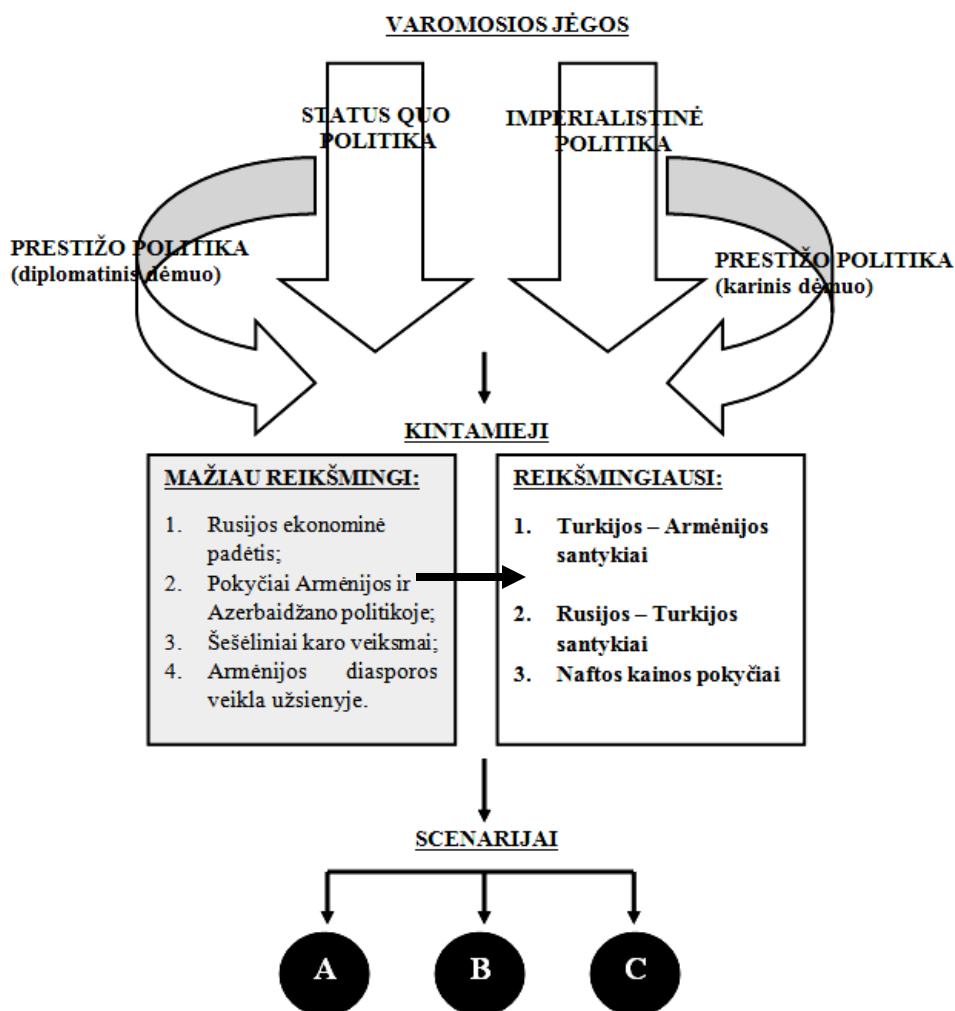
Teorija, nustatanti darbo gaires ir sukurianti kintamųjų vertinimo kriterijus, tampa atramos tašku konstruojant scenarijus.⁹⁹ Realizmo teorija, akcentuojanti valstybių kovą dėl galios, padeda įgyvendinti minėtus tikslus. Teorinio pagrindo dalyje pateiktas Armėnijos ir Azerbaidžano nacionalinių galių empirinis vertinimas atskleidžia abiejų oponuojančių pusių motyvus ir konflikto prielaidas, t.y. varomąsias jėgas, bei padeda įvertinti kintamųjų reikšmingumą.

⁹⁸ Doc. Dr. Tomas Janeliūnas, *Prognozavimo galimybės ir scenarijų konstravimas*. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rtu8kRysZXcJ:xa.yimg.com/kq/groups/22981639/358800233/name/Prognozavimo+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=us>> [Žiūrėta: 2016.04.14].

⁹⁹ Nazli Choucri, *Forecasting in International Relations: Problems and Prospects*. Great Britain: Gordon and Breach Science Publishers Ltd, 1974, 65. Prieiga per internetą: <http://web.mit.edu/polisci/nchoucri/publications/articles/A-4_Forecasting_International_Relations_Problems_Prospects.pdf> [Žiūrėta: 2016.04.09].

Varomosios jėgos. Kadangi Hansas Morgenthau šiame darbe yra iškeliamas ne vien kaip realizmo klasikas, bet ir kaip idėjinis darbo vedlys, jo išryškinami valstybių kovos principai yra esminiai. Kritinę reikšmę įgauna *status quo*, imperializmo ir prestižo politikos, kurios valstybių kovoje dėl galios tampa konflikto varomosiomis jėgomis. Kova dėl galios – tai arba noras padidinti galią, arba siekis ją išlaikyti. Būtent todėl šios skirtingos strategijos atskleidžia ne vien įvairiapusių abiejų šalių interesus, bet ir padeda nustatyti kritinius kintamuosius konstruojant scenarijus.

Kintamieji. Kaip ir būdinga subjektyviam vertinimui, išskirti priklausomi kintamieji neapima visos konflikto problematikos. Visgi pasirinkti kintamieji yra optimaliai reikšmingi, o atskira jų svarba nustatoma įvertinant kiekvieną jų atskirai ir analizuojant galimą tolesnę raidą šiandieninėje perspektyvoje. Kintamieji, darantys arba darę įtaką Kalnų Karabacho konflikto padėčiai bei taip veikę jo dinamiką, yra nurodomi žemiau pateiktoje schemoje.

Šaltinis: sudaryta autorės

2.1. VAROMOSIOS KONFLIKTO JĖGOS

Status quo, imperializmo ir prestižo politikos – Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho varomosios jėgos. Šioje dalyje yra aptariamos skirtingos abiejų šalių strategijos, atskleidžiančios, kuri varomoji jėga yra būdinga kiekvienai iš oponuojančių šalių.

2.1.1. Armėnija: siekis išsaugoti *status quo*

Status quo politika yra siekiama išlaikyti tam tikru istoriniu laikotarpiu egzistavusią galios pusiausvyrą.¹⁰⁰ Tai skatina pažvelgti į politiką kaip manipuliacijos įrankį, kadangi istorija yra nuolat besikeičiančių įvykių seka. Neabejotinai kiekviena šalis turi tam tikrą istorinį laikotarpį, kurio metu buvo pasiekta didžiausia galybė. Visgi būtų klaidinga teigti, jog noras sugrįžti į istorinį laikotarpį, aktualų ir reikšmingą kiekvienai šaliai, yra siekis išlaikyti *status quo*. Būtent ši problematika atsispindi Kalnų Karabacho konflikte, kuriame abi oponuojančios pusės geba pateikti nesutarimą sprendžiančią politiką kaip siekį išsaugoti esamą galią, t.y. per *status quo* politikos vykdymą. Propagandiniais įsitikinimais paaštrinta sudėtinga konflikto painiava lemia pagrįstą abiejų pusių viziją, esą tiek Armėnija, tiek Azerbaidžanas vykdo *status quo* politiką, o imperializmu kaltina viena kitą. Istoriniai motyvai, kuriais turėtų būti pasikliaujama siekiant išspręsti šį konfliktą, yra falsifikuojami, tad tai netenka prasmės. Kita vertus, šiame konflikte taip pat neįmanoma pritaikyti esminių Jungtinių Tautų Chartijoje bei Helsinkio baigiamajame akte įtvirtintų žmonių apsisprendimo ir teritorinio vientisumo principų, šiuo atveju tampančių paradoksaliais.

Vis dėlto labiausiai *status quo* politika atsispindi Armėnijos užsienio politikoje. Visų pirma, pabrėžiant sąjungų sutarčių svarbą *status quo* apsaugai, atkreipiamas dėmesys į Armėnijos-Rusijos karinę sutartį, pasirašytą 1995 metais. Netrukus po armėnų karinių pajėgų įvedimo į Kalnų Karabachą pasirašyta sutartis su Rusija savaime tapo sąjungine sutartimi, užkertančia kelią Azerbaidžano siekiui atsikovoti šią teritoriją. Tad ši sutartis, paverčianti Armėniją ir Rusiją sąjungininkėmis, saugo esamą *status quo* nuo pokyčių. Verta paminėti, kad bet kokie pokyčiai Kalnų Karabache paveiktų galios pusiausvyrą Pietų Kaukaze. Teritorija, užimanti maždaug 20 proc. Azerbaidžano valdos, yra aktuali tiek jau minėtais gamtiniais resursais, tiek nacionalinio prestižo aspektu. Visgi Kalnų Karabacho gyventojų dauguma – armėnai, o bet koks nepalankus veiksmas

¹⁰⁰ Hans Morgenthau, 71.

prieš šią oficialiai Azerbaidžane gyvenančią mažumą įtakinių regiono šalių – Rusijos ir Irano – būtų traktuojamas neigiamai.

Be abejonų, visokeriopas Kalnų Karabacho palaikymas tarptautinėje arenoje gali būti kritikuojamas ir regimas ne vien kaip *status quo* politika. Kaip žinia, ši teritorija siekia ne vien oficialaus atsiskyrimo nuo Azerbaidžano, bet ir atskiros valstybės pripažinimo. Šiuo aspektu Kalnų Karabachas, nedeklaruodamas aiškaus siekio susijungti su Armėnija, gauna pastarosios valstybės paramą savo, o ne Jerevano tikslams įgyvendinti. Būtent todėl argumentas, jog Armėnijos parama Kalnų Karabachui yra savotiška imperialistinė užmačia, šioje perspektyvoje gali būti suvoktas kaip teisingas. Tačiau vis dėlto verta atkreipti dėmesį į tai, kad nors Armėnija remia šią *de facto* valstybę, tačiau niekada nebuvo pripažinusi jos nepriklausomybės.

2.1.2. Azerbaidžanas: ambicingas imperialistinis projektas

Imperializmas kaip politika, besistengianti sujaukti esamą *status quo* būseną, yra regima Azerbaidžano veiksmuose. Iš trijų Hanso Morgenthau išskiriamų imperializmo paskatų, Baku politiką geriausiai atspindi *pergalingo karo* idėjos kurstymas. Azerbaidžanas, chronologiškai didinantis savo karinį biudžetą, besistengiantis kuo daugiau piliečių (pagal platesnį diapozoną) paruošti karui ir besišvaistantis skaičiais grindžiama karine retorika, „tikisi santykius pertvarkyti į naują *status quo*“.¹⁰¹ Azerbaidžanas vaizduoja esąs būsimasis nugalėtojas, o tai patvirtina dabartinio prezidento Ilhamo Alijevo nuolatiniai priešiškaumą keliantys pareiškimai socialiniuose tinkluose, adresuojami Armėnijai (pvz., „Mes atkursime savo teritorinį integralumą arba taikiai, arba per karą. Mes esame pasiruošę abiemis pasirinkimams“).¹⁰² Šie jo žodžiai patvirtina Hanso Morgenthau mintį, jog būsimasis nugalėtojas šį karą pradeda kaip gynybinį, tačiau realybė atspindi imperialistinius ketinimus, siekiančius visiems laikams pakeisti esamą padėtį.¹⁰³

Be abejonės, Kalnų Karabachas kaip *de facto* nepriklausoma valstybė, reiškianti nepasitenkinimą Azerbaidžanu, ir gausi armėnų bendruomenė, besipriešinanti valstybės teritorinio integralumo idėjai, yra itin didelis trukdis Baku siekiui užtikrinti stabilų padėtį šalies viduje. Kitaip

¹⁰¹ Ten pat, 85.

¹⁰² Enjoli Liston, *Azerbaijan's president threatens war with Armenia via Twitter*. The Guardian, 7 August, 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.theguardian.com/world/2014/aug/07/azerbaijan-president-threatens-war-armenia-twitter>> [Žiūrėta: 2016.03.24].

¹⁰³ Ten pat, 85.

nei Armėnija, Azerbaidžanas, išoriškai aktyvus regiono žaidėjas bei nacionalinės galios pranašumą kaimynės atžvilgiu turinti valstybė, šalies viduje negeba susitvarkyti su opia neišsprendžiama problema, ardančia ją iš vidaus. Lokalaus pranašumo siekiantis Azerbaidžanas, visų pirma, taiko ekonominio imperializmo metodą. Būdamas (ne)tiesioginis, šis metodas yra regimas kaip ganėtinai švelni imperialistinė startegija, grįsta ne žiaurumu, o manipuliacija. Baku noras suardyti *status quo* vyksta tiek manipuliuojant Ankara ir draudžiant jai palaikyti ekonominius ir diplomatinius santykius su Jerevanu, tiek žibant tarptautinėje arenoje dėl savo gamtinių išteklių. Būtent ekonominis imperializmas, izoliuojantis Armėniją ir paverčiantis ją skurdžia šalimi, idant ji nebegalėtų remti Kalnų Karabacho, paverčia Jerevaną visiškai priklausomą nuo Maskvos. Rusijos ekonominė padėtis stipriai atsiliepia Armėnijos ekonomikai bei tiesiogiai veikia šalies paramą Kalnų Karbachui. Taip pat Azerbaidžano strategijoje kartkartėmis regimi šešėliniai karo veiksmai,¹⁰⁴ įžiebianys liepsną šiame konflikte, kurie gali būti priskiriami karinio imperializmo formai. Vis dėlto jie nėra itin dažni, akivaizdūs ir žiaurūs, kad juos būtų galima vadinti nuolatine Azerbaidžano naudojama taktika, juo labiau jog šie veiksmai kartais būna inicijuojami iš Armėnijos pusės.

2.1.3. Prestižo politikos vaidmuo

Trečioji varomoji konflikto jėga – prestižo politika. Ji gali būti suvokiama kaip vienas iš būdų, padedančių įtvirtinti *status quo* arba imperialistinę politiką.¹⁰⁵ Prestižo politika turi tiek idėjinį, tiek materialųjį lygmenis. Joje prasmę įgauna ir diplomatinio ceremonialo subtilybės, ir karinės jėgos deklaravimas.¹⁰⁶ Paradoksalu, bet prestižo politika, padedanti įtvirtinti tam tikrą strategiją šalies užsienio politikoje ir suvokiama kaip kovos stimulus, taip pat yra įrankis, kuriantis valstybės įvaizdį. Ginklas ir veidrodis – trečias faktorius, darantis įtaką Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktui.

Diplomatinis prestižo politikos dėmuo puikiai atsispindi Armėnijos strategijoje. Nors Hansas Morgenthau pabrėžia diplomatų vaidmenį šioje dimensijoje, nagrinėjamu atveju išryškėja Armėnijos diasporos veikla užsienyje. Gausios armėnų bendruomenės, puikiai įsitvirtinusios tiek Europoje, tiek už Atlanto, geba sudaryti ir pateikti teigiamą Armėnijos įvaizdį tarptautinėje arenoje. Azerbaidžanui

¹⁰⁴ Radio Free Europe Radio Liberty, *Azerbaijani Troops Kill Two Armenian Soldiers*, 13 November 2015. Prieiga per internetą: <<http://www.rferl.org/content/azerbaijani-troops-kill-armenian-troops/27364181.html>> [Žiūrėta: 2016.03.14].

¹⁰⁵ Hans Morgenthau, 104.

¹⁰⁶ Ten pat, 105-110.

tai tampa visišku fiasko, kurį jis patiria ne vien Rusijoje, bet ir Prancūzijoje bei Jungtinėse Valstijose. Štai Prancūzija azerų yra kaltinama pro-armėniškumu,¹⁰⁷ kadangi šalyje gyvenanti gausi armėnų bendruomenė sugeba prisidėti prie teigiamo Armėnijos įvaizdžio kūrimo ir skatina palankią Prancūzijos politiką jų Tėvynės atžvilgiu. Be to, Jungtinių Valstijų parama Armėnijai (2 bilijonai dolerių)¹⁰⁸ yra laikoma viena didžiausių JAV istorijoje. Verta pabrėžti, kad iki šiol galinga bei įtakos Kaukazo regione neprarandanti jėga – Rusija – taip pat yra Armėnijos pusėje, nors ir stengiasi laviruoti diplomatinio neutralumu. Kaip teigia Hansas Morgenthau, prestižo politika itin atsiskleidžia renkantis tarptautinių susitikimų vietą.¹⁰⁹ Būtent todėl verta atkreipti dėmesį į tai, jog 2011 ir 2012 metais Armėnijos ir Azerbaidžano prezidentai buvo pakviesti susėsti prie derybų stalo būtent Rusijoje – Kazanėje ir Sočyje.¹¹⁰ Rusijos vaidmens kompromiso (nepa)siekiančiame konflikte reikšmė – neabejotina, o tai, kad susitikimai, kuriuose sprendžiamas Kalnų Karabacho klausimas, vyksta Rusijoje, atspindi Maskvos interesą šiame konflikte. Tad Armėnijos diplomacija yra itin veikiamą tiek Maskvos, tiek armėnų diasporos užsienyje.

Karinės jėgos demonstravimas – kitas prestižo politikos dėmuo, vyraujantis Azerbaidžano strategijoje. Karinis pajėgumas yra vienas svarbiausių valstybės galios matų, o aktyvus jo eskalavimas padeda užtikrinti pagarbą ir baimę kitų valstybių, o ypač varžovės, atžvilgiu. Nuolatinė Azerbaidžano retorika apie tobulą karinį pasirengimą yra skirta kaip įmanoma labiau įbauginti priešą.¹¹¹ Be to, didindama išlaidas kariniam biudžetui, Baku meta iššūkį Jerevanui bei sugeba pasėti paniką Stepanakerte. Šiuo aspektu prestižo politika atspindi realų karinės jėgos demonstravimą, absoliučiai priklausomą nuo Azerbaidžano valstybės biudžeto. Nors užsitikrinti šį prestižą iki šiol padėjo geri gamtinių išteklių pardavimai, šiandienis naftos kainos kritimas gali pasėti paniką pačiame Baku ir paskatinti netikėtą vis dar turimos galios demonstraciją.

¹⁰⁷ Lionel Beehner, *Nagorno-Karabakh: The Crisis in the Caucasus*. Council on Foreign Relations: 3 November 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.cfr.org/armenia/nagorno-karabakh-crisis-caucasus/p9148>> [Žiūrėta: 2016.03.24].

¹⁰⁸ Foreign and Commonwealth Office, *Armenia's Diaspora: Its Role and Influence*. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VrRd260-1xYJ:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/393614/Armenia_II_rev_1.doc+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=us> [Žiūrėta: 2016.03.24].

¹⁰⁹ Hans Morgenthau, 109.

¹¹⁰ Г.Ч. Гусейнов, 54.

¹¹¹ Zakir Hasanov, *Azerbaijan's military power much superior to its enemy*. Trend, 6 August 2015. Prieiga per internetą: <<http://en.trend.az/azerbaijan/politics/2422612.html>> [Žiūrėta: 2016.03.24].

2.2. TYRIMO KINTAMIEJI IR JŲ VERTINIMAS

Aprašytos ir nustatytos varomosios jėgos tampa tyrimo pagrindu, kuris padeda nustatyti šiam dvišaliam konfliktui reikšmingus kintamuosius. Nors kintamieji neapima visos konflikto problematikos, tačiau akivaizdi jų reikšmė koreliuoja su nesutarimo dinamika. Verta pabrėžti, kad scenarijų metodika pasižymi subjektyvumu, tad kintamųjų vertinimas taip pat turi šį tendencingą atspalvį. Šioje dalyje kintamieji yra ne vien suskirstomi į mažiau reikšmingus ir reikšmingiausius, tačiau yra aprašomi ir analizuojami kaip veiksniai, kurių kitimas ir tam tikra eiga gali įvairiai atsiliiepti nagrinėjamo konflikto raidai ir dinamikai.

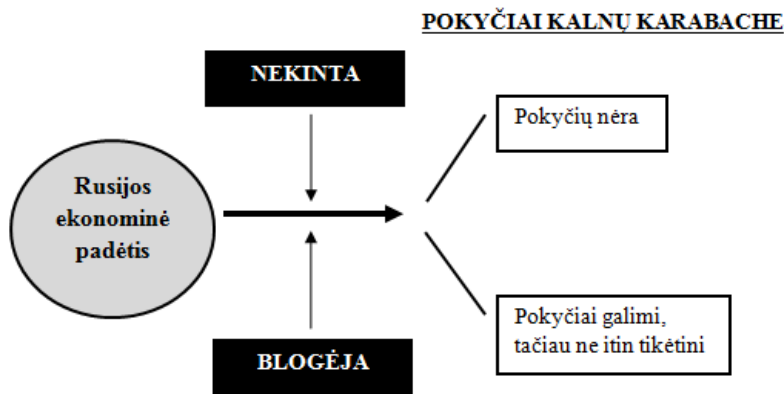
2.2.1. MAŽIAU REIKŠMINGI KINTAMIEJI

2.2.1.1. Rusijos ekonominė padėtis

Rusija, pagrindinė Armėnijos eksporto prekių supirkėja bei netgi penkių valstybinių Armėnijos kompanijų šeimininkė, yra pagrindinė šalis, ypač veikianti ganėtinai silpną Jerevano ekonomiką. Armėnijos geopolitinė izoliacija bei ribota prekyba paverčia ją visapusiška Rusijos marionete.

Nors santykiai su regiono galybe Armėnijai yra ypač aktualūs ir prasmingi, dabartinė ekonominė krizė Rusijoje smarkiai atsiliepia atskirtį jaučiančiančioje mažoje šalyje. Krentanti rublio vertė ir Vakarų sankcijos neigiamai paveikė ir taip sudėtingą Armėnijos ekonominį gyvenimą. Dauguma armėnų, gyvenančių Rusijoje ir siunčiančių namo emigracijoje uždirbtus pinigus, nebegali skirti tokių piniginių sumų, kokiomis didžiuodavosi iki tol.

Tačiau net ir ekonominiai sunkumai nesuteikia Armėnijai pagrindo pamąstyti apie kariniam biudžetui skiriamo BVP sumažinimą, tad gyventojai patiria ženklų pragyvenimo lygio nuosmukį. Be to, Armėnija nepaiso nuostolių, patiriamų dėl nusilpusios Rusijos ekonomikos, neišsižada šios draugystės ir nesidairo naujų prekybos partnerių. Savo ruožtu Rusija taip pat laikosi pasirašytų karinės sutarties sąlygų ir yra pasiruošusi padėti Jerevanui atremti potencialias grėsmes.

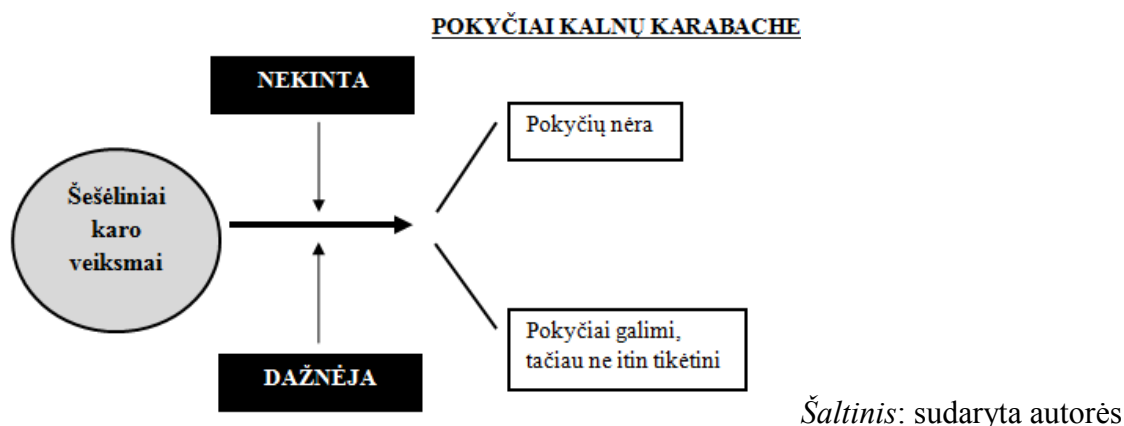
Šaltinis: sudaryta autorės

Žvelgiant į analogines situacijas, t.y. kritinę Rusijos ekonominę padėtį po Sovietų Sąjungos žlugimo, galima pastebėti, kad net ir krizės metais (1998 m. ir 2008 m.) nebuvo žymių pokyčių Kalnų Karabache. Pats ryškiausias 1998 metų įvykis – Ter-Petrosiano atsistatydinimas. Visgi šis įvykis buvo nulemtas nepasitenkinimo šalies viduje, jog iš Sirijos kilęs prezidentas nesugebėjo kompetentingai atsižvelgti į piliečių nacionalinę dvasią keliantį objektą, t.y. Kalnų Karabachą. Tad, kaip pavaizduota šaltinyje, pokyčiai Kalnų Karabache yra sunkiai tikėtini net ir blogėjant Rusijos ekonominei padėčiai. Nors pats savaime šis kintamasis negali aktualizuotis, tačiau verta į jį pažvelgti ne vien iš Armėnijos, bet ir Rusijos pusės. Tikėtina, jog, Rusijai patiriant sudėtingą ekonominį išbandymą, šalis bus priversta ieškoti būdų, sprendžiančių šį nesklandumą. Vienas iš jų – dar aktyvesnis, galbūt net padvigubintas ginklų pardavimas tiek Armėnijai, tiek Azerbaidžanui. Vis dėlto šis būdas yra ganėtinai neįtikimas, ypač nekonfigūruojant jo su kitais elementais, kadangi ginklų pardavimai oponuojančioms valstybėms – nuolatinė Rusijos veikla.

2.2.1.2. Šešėliniai karo veiksmai

Periodiškai Kalnų Karabache iškylantys nesutarimai, nusinešantys kelias civilių ar kariškių gyvybes, tampa konfliktą aktyvinančiu žaizdru. Nors po tokių įsižiebigių tiek Armėnijos, tiek Azerbaidžano gretose sumažėja gyventojų, tačiau dažniausiai įvykių seka išlieka panaši – abi pusės apsiriboja grasinančia retorika, kaltinimais ir realių veiksmų nesiėmimu. Palyginti neseniai, 2016 metų balandžio pirmosios naktį, Kalnų Karabache vėl pasikartojo šešėliniai karo veiksmai, peraukę į itin aktyvius susišaudymus, kurie, Jungtinių Tautų duomenimis, iš viso nusinešė mažiausiai 33

žmonių gyvybes, o sužeistųjų skaičius viršijo 200.¹¹² Nors tarptautinė bendruomenė sujudo dėl galimos tolesnės *karštosios konflikto fazės* raidos, tačiau šis gana didelis konfliktas buvo nuslopintas, o oponuojančios pusės ir vėl apsikeitė tikrai neigiama retorika.

Tad ir toliau nesikeičiant šiam kintamajam, t.y. šešėliniams karo veiksams išliekant panašaus pobūdžio ir aktyvumo, tikėtis kardinalesnių pokyčių sprendžiant konfliktą yra neracionalu. Be to, kaip atskleidžia pateiktas analoginis pavyzdys, net ir daug gyvybių pareikalaujantis įsiplieskimas tėra tik būdas pademonstruoti, kad Kalnų Karabachas nėra užmirštas klausimas ir toliau išlieka aktualus abiems pusėms. Tad dažnėjantys veiksmai patys savaime netaps prielaida nenutraukiamam dideliame karui – tam reikia reikšmingesnių kintamųjų įtakos. Šešėliniai karo veiksmai – tai pakibusio ir neišsprendžiamo dvišalio nesutarimo pasekmė, o ne priežastis, kaip kad gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Būtent todėl tai nėra esminis kintamasis.

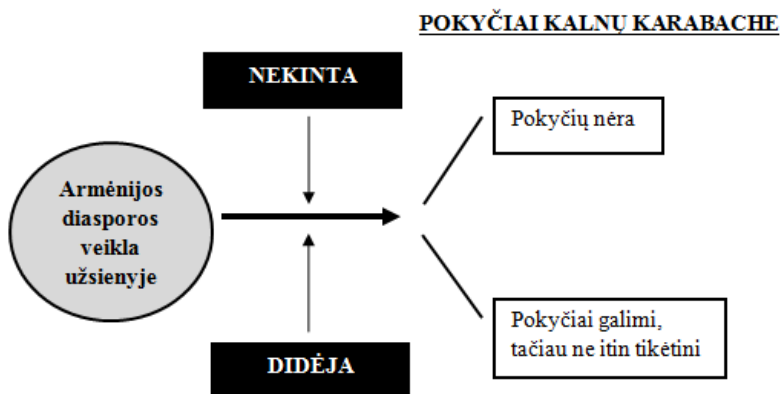
2.2.1.3. Armėnijos diasporos veikla

Armėnai, plačiai pasklidę po visą pasaulį, sugeba bet kurioje valstybėje puikiai įsitvirtinti bei bendruomeniniu aktyvumu ir politiškumu paveikti gyvenamosios šalies politiką armėnų genocido ir Kalnų Karabacho klausimais. Šalys, kuriose gyvena gausios armėnų bendruomenės (Rusija, JAV, Prancūzija, Argentina, Libanas ir kt.) yra pripažinusios armėnų genocidą.¹¹³ Tai yra vienas didžiausių armėnų diasporos pasiekimų, tačiau jos veikla tuo neapsiriboja.

¹¹² Eurasia Diary, *33 dead, over 200 injured in fighting in Nagorno-Karabakh – United Nations*. 2016.04.04. Prieiga per internetą: <<http://eurasiadiary.com/news/conflicts/17430-33-dead-over-200-injured-in-fighting-in-nagorno-karabakh>> [Žiūrėta: 2016.04.16].

¹¹³ Armenian National Institute, *Countries that Recognize the Armenian Genocide*. Prieiga per internetą: <http://www.armenian-genocide.org/recognition_countries.html> [Žiūrėta: 2016.03.24].

Rūpinimasis Kalnų Karabacho klausimu, veikiančiu tiek vietinių, tiek globaliame pasaulyje gyvenančių armėnų nacionalinę dvasią, taip pat yra viena aktyviausių užsienyje gyvenančių, bet meilę Tėvynei ne vien žodžiais, bet ir darbais įrodančių armėnų veiklų. Itin milžiniška humanitarinė pagalba yra skiriama aukojant dideles pinigų sumas tiek Armėnijai, tiek Kalnų Karabachui.¹¹⁴

Šaltinis: sudaryta autorės

Armėnijos diasporos veikla – ganėtinai stabilus ir nekintantis veiksnys. Svarbiausias elementas diasporos veikloje – valstybės praturtinimas ir partijų, deklaruojančių Kalnų Karabacho reikšmę Armėnijai, rėmimas. Tai reiškia, jog užsienio armėnų praturtėjimas yra proporcingas paramos, skiriamos Armėnijai Kalnų Karabacho klausimu, dydžiui. Dažniausiai už šią paramą yra perkama moderni ginkluotė, kuri užtikrina saugumo jausmą Kalnų Karabache, bet neskatina gyventojų imtis realių kovos metodų.

Būtent todėl kovos paskata – mažai tikėtina versija, kadangi prioritetiniu klausimu išlieka stabilios *status quo* būsenos išlaikymas, o ne varijavimas imperialistiniais metodais. Tad net ir labai aktyvi diasporos veikla, stiprinanti idėjinį ir materialinį Kalnų Karabacho pasipriešinimą, nėra pajėgi šį konfliktą pati savaime išeskaluoti iki regioninio karo grėsmės.

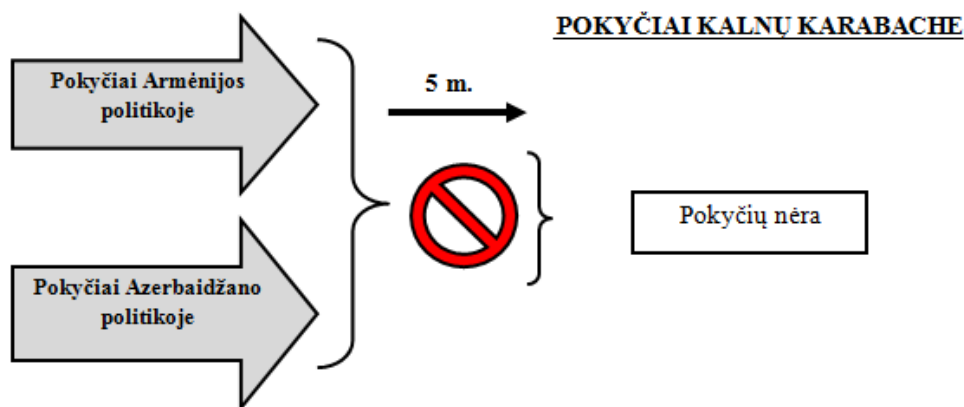
2.2.1.4. Pokyčiai Armėnijos ir Azerbaidžano politikoje

Šiuo metu tvyranti įtampa bei konkurencija leidžia suvokti, jog dabartiniai Armėnijos ir Azerbaidžano lyderiai nėra pasiruošę taikioms kompromiso paieškoms bei galimoms deryboms. Kadangi šiame darbe yra prognozuojama, kokie pokyčiai gali įvykti Kalnų Karabacho konflikte

¹¹⁴ Armenia Fund, *About AF*. Prieiga per internetą: <http://www.armeniasfund.org/about_us/overview.php> [Žiūrėta: 2016.03.24].

trumpuoju laikotarpiu, t.y. iki 5 metų, atkreipiamas dėmesys į netrukus vyksiančius prezidento rinkimus.

Nauji prezidentai – galimybė įnešti naują postūmį į sustabarėjusią abiejų šalių politiką ir nauja viltis susitaikyti. Tačiau ar yra bent menkiausia tikimybė, jog pasikeitę šalies vadovai atneš teigiamų pokyčių? Be to, ar jie iš viso pasikeis? Pateikto šaltinio interpretaciją atskleidžia atskiri Armėnijos ir Azerbaidžano atvejai.

Šaltinis: sudaryta autorės

Armėnijos atvejis

Nors geopolitiškai Armėnija yra ištis silpna valstybė, tačiau valdantieji pasižymi skvarbia logika. 2015 metų gruodžio 6 dieną Armėnijoje buvo surengtas referendumas, kuriuo siekta pakeisti galių pusiausvyrą šalies viduje. Nors šis referendumas pasižymėjo įstatymų pažeidimais, jo rezultatai buvo pripažinti galiojančiais, o konstitucijoje buvo įgyvendinti pokyčiai. Tokiu būdu prezidentas neteko daugelio galių (pvz., veto teisės) ir nuo šiol gali būti renkamas tiktai vienai kadencijai. Konstitucijos pokyčių oponentai teigė, jog tokiu būdu Seržas Sargsianas nori išlikti valdžioje net ir po paskutinės prezidento kadencijos.¹¹⁵ Būtent todėl pokyčiai 2018 metų prezidento rinkimuose Armėnijai, tapusiai parlamentine respublika, neturės ypatingos reikšmės. Visgi svarbu pažymėti faktą, jog vienas realiausių kandidatų (be Roberto Kočariano) išlieka Seržo Sargsiano bendražygis ir dabartinis gynybos ministras Seiranas Ohanianas.¹¹⁶ Parlamente ir Prezidentūroje

¹¹⁵ Anastasija Stefanovič, *Referendumas Armėnijoje: procesas ir jo pasekmės*. Pranešimas konferencijoje *Referendumas Armėnijoje: procesas ir jo pasekmės*, Vilnius, 2015 m. gruodžio 11 d.

¹¹⁶ Tatevik Shahunyan, *Newspaper: Seyran Ohanyan to run for president from Republican Party of Armenia in 2018*.

ARM Info: 24 December 2015. Prieiga per internetą: <<http://www.arminfo.info/index.cfm?objectid=E228DB90-8B3A-11E4-93160EB7COD21663>> [Žiūrėta: 2016.03.28].

susitelkus panašiai mąstantiems lyderiams, pokyčių tikimybės visiškai neliaka. Vienintelė viltis taikiai išspręsti Kalnų Karabacho konfliktą buvo sužibusi Ter-Petrosiano valdymo metais, tačiau verta pritarti, jog ši nuolaidžiavimo azerams strategija, neįtikusi armėnams, iš tiesų buvo neapgalvota. Tad ir toliau tikėtina, jog Armėnijos politika Kalnų Karabacho klausimu bus vykdoma ta pačia kryptimi ir bent jau artimiausiu metu netaps veiksniumi stabilizuojant ar radikalizuojant konfliktą.

Azerbaidžano atvejis

Įdomu tai, jog armėnų pasirinkta referendumo dėl konstitucijos pataisų taktika visgi gali būti regima kaip Azerbaidžano veiksmų atkartojimas. Panašią strategiją Azerbaidžanas įgyvendino dar 2009 metais, Ilhamui Alijevui antrą kartą tapus prezidentu. Norėdamas išlikti šiame poste kiek įmanoma ilgiau, prezidentas nusprendė panaikinti konstitucijoje įtvirtintą dviejų kadencijų ribą. Nors tarptautinė bendruomenė itin skeptiškai vertino šį referendumą ir teigė, jog jis trukdo tolimesnei šalies demokratizacijai,¹¹⁷ jo rezultatai buvo įgyvendinti. Vertinant sultanistinę šalies valdymo strategiją, autoritarizmą bei užslopintą visuomenės nacionalinę dvasią, galima teigti, jog 2018 metų rinkimai Azerbaidžane turėtų pasikartoti triuškinančia Alijevo pergale. Vis dėlto ekonominio imperializmo ir manipuliacijų strategija, kurią taiko Baku, laikui bėgant gali prarasti lemiamą reikšmę, kadangi 2018 metais Rusijoje ir 2019 metais Turkijoje vyksiantys prezidento rinkimai gali pakreipti nauja ir nebūtinai Baku palankia linkme Ankaros – Maskvos santykius bei tapti nauju postūmiu Ankaros – Jerevano dvišalių santykių perspektyvoje. Tačiau bet koku atveju trumpuoju laikotarpiu Azerbaidžano politikos pokyčių kintamasis pats savaime neturės ypatingos reikšmės.

2.2.2. REIKŠMINGIAUSI KINTAMIEJI

2.2.2.1. Turkijos – Armėnijos santykiai

Dviguba Armėnijos izoliacija – kritinis šios šalies valstybingumo trūkumo aspektas. Neigiamus Baku ir Jerevano santykius lemia *įšaldytas* Kalnų Karabacho konfliktas. Tačiau kontraversiški Armėnijos santykiai su Turkija vienareikšmiškai yra sąlygojami niūrių praeities

¹¹⁷ The Norwegian Helsinki Committee, *Azerbaijan: Referendum in an atmosphere of intimidation and fear*. Human Rights House Network, 19 March 2009. Prieiga per internetą: <<http://humanrightshouse.org/Articles/10357.html>> [žiūrėta: 2016.03.29].

šešėlių, užsklendžiančių Jerevanui vartus į Vakarų pasaulio pripažinimą. Šiuo atveju verta atkreipti dėmesį į istorines priežastis, aiškinančias, kodėl šie santykiai yra prasti. Būtent jų suvokimas padeda atskleisti sąlygas, būtinas sklandžiam ir visaverčiam bendradarbiavimui tarp Jerevano ir Ankaros.

Istoriniai naratyvai verčia pažvelgti į Turkijos vykdytą armėnų tautos naikinimą ne vien 1915 metais, bet ir anksčiau. 1894-1896 metai pasižymėjo masinėmis armėnų žudynėmis Rytų Anatolijos regione,¹¹⁸ geriau žinomame kaip Vakarų Armėnija, kuri buvo Osmanų imperijos dalis, tačiau gyventojų daugumą sudarė etniniai armėnai. Silpstanti Osmanų imperija regėjo armėnus kaip „homogenišką etninę-religinę bendruomenę“,¹¹⁹ kėlusią grėsmę šalies stabilumui. Tai buvo viena iš priežasčių, paskatinusių 1915 metais pakartoti XIX amžiaus pabaigoje osmanų valdžios vykdytą armėnų etninį valymą bei deportacijas, taip sustiprinant ir homogenizuojant, t.y. turkifikuojant, šalį. Šiandieninė Turkijos valdžia, neigdama armėnų genocidą, ne vien skaudina armėnus, tačiau verčia susirūpinti tarptautinę bendruomenę, ar ši NATO partnerė iš tiesų yra verta pasitikėjimo būti karinio aljanso dalimi.

Genocidas – neatsiejama moralinio diskurso dalis, kurios pripažinimas ne tik išreikštų turkų atsakomybę už savo veiksmus, tačiau suteiktų armėnams galimybę *atleisti ir užmiršti* šį siaubingą istorijos tarpsnį,¹²⁰ o tarptautinė bendruomenė būtų įtikinta Turkijos paskatų skaidrumu. Taip pat verta atkreipti dėmesį į Azerbaidžano valstybės įkūrimą Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje, ne vien surišusį naujai įkurtą valstybę su Osmanų imperija, tačiau sustiprinusi neigiamą konotaciją armėnų santykiams su turkais bei azerais. Bėgalinis azerų palaikymas tęsėsi visą XX amžių, o ypač sustiprėjo prasidėjus Kalnų Karabacho konfliktui, kuriame Turkija ne vien palaikė Azerbaidžano pusę, tačiau prisidėjo prie teigiamo šios šalies įvaizdžio kūrimo tarptautinėje arenoje.

¹¹⁸ Emil Souleimanov, *Understanding Ethnopolitical Conflict: Karabakh, South Ossetia, and Abkhazia Wars Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, 64. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/HP/Downloads/\(Rethinking%20Peace%20and%20Conflict%20Studies\)%20Emil%20Souleimanov%20\(auth.\)-Understanding%20Ethnopolitical%20Conflict_%20Karabakh,%20South%20Ossetia,%20and%20Abkhazia%20Wars%20Reconsidered-Palgrave%20Macmillan%20UK%20\(2013\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/(Rethinking%20Peace%20and%20Conflict%20Studies)%20Emil%20Souleimanov%20(auth.)-Understanding%20Ethnopolitical%20Conflict_%20Karabakh,%20South%20Ossetia,%20and%20Abkhazia%20Wars%20Reconsidered-Palgrave%20Macmillan%20UK%20(2013).pdf) [Žiūrėta: 2016.04.27].

¹¹⁹ Emil Souleimanov, 66.

¹²⁰ Richard G. Hovannisian, *The Armenian Genocide: History, Politics, Ethics*. London: Macmillan, 1992, 4-5. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/HP/Downloads/Richard%20G.%20Hovannisian%20\(eds.\)-The%20Armenian%20Genocide_%20History,%20Politics,%20Ethics-Palgrave%20Macmillan%20UK%20\(1992\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/Richard%20G.%20Hovannisian%20(eds.)-The%20Armenian%20Genocide_%20History,%20Politics,%20Ethics-Palgrave%20Macmillan%20UK%20(1992).pdf) [Žiūrėta: 2016.04.27].

Žvelgiant į šias dienas, galima pastebėti ir toliau išliekantį pesimistinį atspalvį Armėnijos – Turkijos santykiuose. XXI amžius, daugeliui tapęs naujų galimybių ir atradimų era, neatnešė jokių ypatingų pokyčių šiuose tarpvalstybiniuose santykiuose. Verta atkreipti dėmesį į 2007 metus, kuriais buvo įvykdyta suplanuota Turkijos armėno Hranto Dinko žmogžudystė. Šis žurnalistas ir politinis aktyvistas, dažnai apibūdinamas žmogumi, tiesusiu tiltą tarp Armėnijos ir Turkijos, buvo nužudytas paauglio, susijusio su radikalia Turkijos nacionalistų grupuote.¹²¹ Šis įvykis sukėlė itin didelį nepasitenkinimą tiek armėnų, tiek turkų, puoselėjusių šviesios ateities viziją, gretose.

Vienintelis Turkijos prezidentas, netrukus po tragiško įvykio parodęs puikias iniciatyvas ir geranoriškumą Armėnijos atžvilgiu, buvo Abdulahas Gulas. Vis dėlto šiandieninis Turkijos lyderis Recepas Tayyipas Erdoganas teigia, jog Gulo iniciatyvos buvo ne tik bereikšmės, bet ir klaidingos.¹²² Nors dar visai neseniai Turkija buvo pasiryžusi tapti šalimi, neturinčia problemų su kaimynėmis, ir vykdyti teigiamą užsienio politiką jų atžvilgiu, tačiau šiandieniniai Erdogano veiksmai visiškai prieštarauja minėtam pasiryžimui. Erdoganas, ištis autoritaritarinis lyderis, turintis grandiozinių planų ir trokštantis sustiprinti prezidento galią, sugebėjo sugadinti gerus santykius tiek su Rusija, tiek JAV bei Europos Sąjunga.¹²³ Šio prezidento dienotvarkėje vieni aktualiausių klausimų tampa santykiai ne su didžiosiomis valstybėmis, bet su šalimis, kuriose yra gausi tiurkų etninė grupė. Broliška artimas Azerbaidžanas šiandieninėje Turkijos strategijoje yra aktualus tiek partnerystės, tiek etniškumo aspektu. Kyla klausimas, ar įmanoma, jog trumpuoju laikotarpiu bus peržengtas Rubikonas Jerevano ir Ankaros dvišaliuose santykiuose ir ar tai pakeistų Turkijos požiūrį į Armėniją ir atvertų naujas bendradarbiavimo galimybes tarp šių dviejų istorinių priešų?

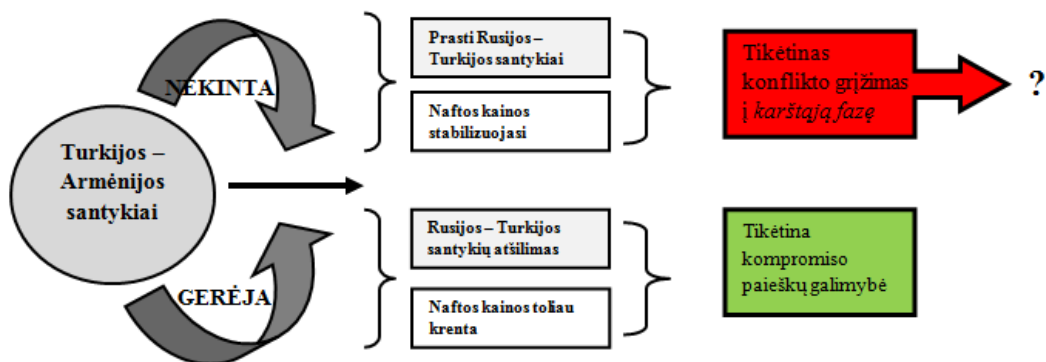
¹²¹ Sebnem Arsu, *Suspects in Journalist's Killing Came From a Hotbed of Turkish Ultranationalist Sentiment*. The New York Times, 8 February 2007. Prieiga per internetą:

<<http://www.nytimes.com/2007/02/08/world/europe/08turkey.html?ref=topics>> [žiūrėta: 2016.04.27].

¹²² Almonitor, *Erdogan end discussion on „Armenian opening“*, 11 May 2015. Prieiga per internetą: <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/turkey-in-erdogans-world-reconciliation-is-weakness.html>> [žiūrėta: 2016.03.28].

¹²³ Henri J. Barkey, *Erdogan's Foreign Policy Is In Ruins*. Foreign Policy: 4 February 2016. Prieiga per internetą: <<http://foreignpolicy.com/2016/02/04/erdogans-foreign-policy-is-in-ruins/>> [žiūrėta: 2016.03.28].

POKYČIAI KALNŲ KARABACHE

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip demonstruojama pateiktame šaltinyje, Turkijos – Armėnijos santykių kintamasis yra itin svarus dėmuo, darantis įtaką Kalnų Karabcho konfliktui. Diplomatinį ir ekonominių santykių nepalaikantys Ankara su Jerevanu pabloginti šios būklės dar labiau tiesiog negali. Tai reiškia, jog jeigu Turkijos ir Armėnijos santykiai toliau išliktų tokie pat, pokyčius Kalnų Karabache nulemtų tiek šio, tiek kitų dviejų svarbių veiksnių konfigūracija. Pavyzdžiui, ir toliau išliekant prastiems Rusijos – Turkijos santykiams, Rusija nesistengtų būti mediatoriumi ir siekti kompromiso Kalnų Karabacho konflikte, o Turkijai Jerevano – Maskvos santykiai sudarytų sąlygas tolesniam neigiamam Ankaros požiūriui į Jerevaną. Panaši situacija išliktų stabilizuojantis naftos kainoms rinkoje, t.y. Ankara neturėtų preteksto nusigręžti nuo Baku. Tad nekintantys arba netgi prastėjantys Turkijos – Armėnijos santykiai gali sukelti neramumus Kalnų Karabache.

Kitas įmanomas variantas – Turkijos – Armėnijos santykių atšilimas. Kaip pritaria dauguma tarptautinių analitikų, Armėnijos – Turkijos santykių perkrovimas duotų naudingų vaisių,¹²⁴ o tai savaime taptų puikiu postūmiu sprendžiant Kalnų Karabacho problemą. Visgi verta pabrėžti, kad patys savaime šie santykiai netaps sklandūs be užsienio, o ypač Rusijos, paramos. Rusijos vaidmuo visuomet buvo itin svarus, stengiantis sutaikyti Ankarą su Jerevanu. Tad Rusijos – Turkijos santykių atšilimas yra tiesiogiai proporcingas sklandžiam Turkijos – Armėnijos santykių vystymuisi. Kyla klausimas, ar tai yra tikėtina trumpuoju laikotarpiu? Atsakymas gali būti dviprasmis – ir taip, ir ne. Turkijos prezidentas, laikydamasis ištis principingos užsienio politikos, tikrai neatsiprašys Rusijos dėl numušto lėktuvo, ko Maskva reikalauja, idant būtų pagerinti dvišaliai santykiai. Tačiau 2018

¹²⁴ Dr. Ariel Cohen and Kevin DeCorla-Souza, *Security issues and US Interests in the South Caucasus*. Kn. Fariz Ismailzade ir Glen E. Howard (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, 202.

metais Rusijoje ir 2019 metais Turkijoje galimai įvyksiantys pokyčiai po prezidento rinkimų gali pakreipti užsienio politiką nauja linkme, kuri pagerintų aptariamus santykius. Tai tiesiogiai vestų į naujų kompromisų paieškas Kalnų Karabacho konflikte ir reikštų pastangas taikiai išspręsti sudėtingą postsovietinį nesutarimą.

2.2.2.2. Rusijos – Turkijos santykiai

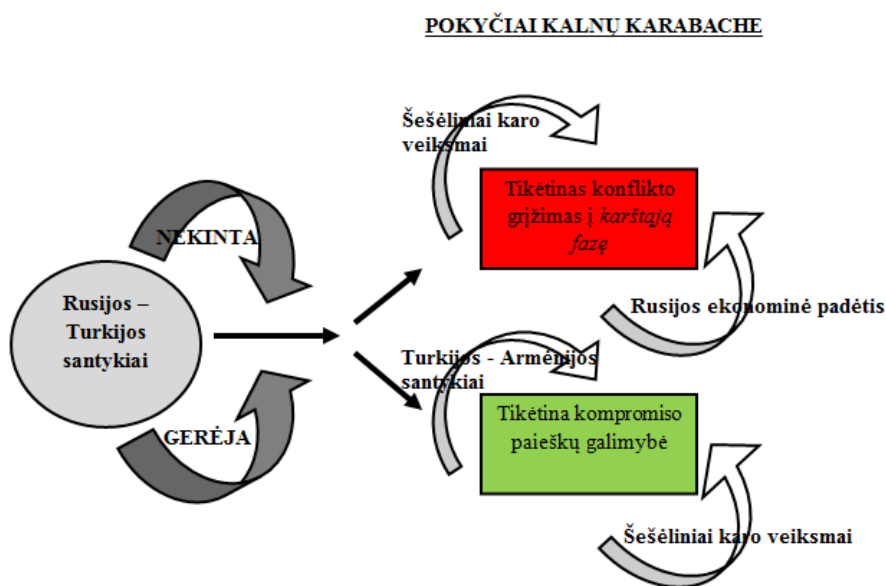
Nepaisant svarbaus Rusijos indėlio į Armėnijos – Turkijos santykių atnaujinimą ir reikšmingo Maskvos vaidmens derybose dėl Kalnų Karabacho, Turkija taip pat išlieka strategiškai svarbia konflikto ašies detale. Nuo senų laikų buvusios nesutaikomos priešės, šiandien Rusija ir Turkija vėl grįžo į šią poziciją. Kaukazas – ne vien painių ir sudėtingų konfliktų laukas, bet ir zona, dėl kurios įtakos nuolat varžėsi Ankara su Maskva. Turkijai numušus Rusijos karinį lėktuvą ir principingai atsisakius atsiprašyti dėl to, tarp Maskvos ir Ankaros buvo užsklęsti šių dvišalių santykių aukso amžiaus vartai. Nors Rusija po šio įvykio Turkijai įvedė sankcijas ir netgi apkaltino ją naftos pirkimu iš Islamo valstybės, tai garantuotai nebuvo paskutinis kirtis Ankarai. Kyla klausimas, ar nesantaikos obuoliu tarp Armėnijos ir Azerbaidžano tapęs Kalnų Karabacho konfliktas iš tiesų gali pakrypti į dar radikalesnę pusę dėl neigiamų santykių tarp išorinių nesutarimo veikėjų Rusijos ir Turkijos?

XXI amžius tapo naujų galimybių era Rusijos – Turkijos santykių perspektyvoje. Dvi regioninės galios suprato, jog šiandien būtent bendradarbiavimas, o ne konkurencija gali padėti užtikrinti bendrą iššūkių Sirijoje, Afganistane, Kaukaze, Centrinėje Azijoje, o ypač ekstremizmo pažabojimą.¹²⁵ Kalnų Karabacho konfliktas – itin aktuali problema Kaukaze, galinti destabilizuoti visą regioną.¹²⁶ Būtent todėl taikus šios problemos sprendimas yra naudingas tiek Rusijai, tiek Turkijai. Vis dėlto Maskvos – Ankaros santykiai, buvę ištis gerį iki 2015 metų antros pusės, neatnešė reikšmingų pokyčių sprendžiant nagrinėjamą konfliktą. Tai sukelia kontraversiškas dvejones, ar iš tiesų šiandieninė neigiama Rusijos – Turkijos santykių raida yra pajėgi sukelti chaosą, o taikią Kalnų Karabacho konflikto sprendimo viziją paversti iliuzija, jei iki šiol teigiami santykiai neatnešė jokios apčiuopiamos naudos?

¹²⁵ Habibe Özdal et. al., *Turkey – Russia relations in the Post-Cold War Era : Current Dynamics, Future Prospects*. Ankara: International Strategic Research Organization, 2013, 7. Prieiga per internetą: http://usak.org.tr/images_upload/files/t%C3%BCrkiye%20rusya%20ing%20nete.pdf [Žiūrėta: 2016.04.28].

¹²⁶ Oktay Fırat Tanrısever, the USAK-IOS Workshop on “Turkey-Russia Relations”, 19 February 2013, cituota iš Habibe Özdal et. al., *Turkey – Russia relations in the Post-Cold War Era : Current Dynamics, Future Prospects*, 24.

Deja, tačiau prasti Ankaros – Maskvos santykiai gali tapti pretekstu realiai grėsmei Kalnų Karabache. Nors atrodo, jog iki šiol buvusi teigiama šių santykių raida neatnešė jokių reikšmingų pokyčių, tačiau verta atkreipti dėmesį į tai, jog buvo pasiektas pats svarbiausias tikslas – palaikytas stabilumas ir ieškota kompromisų, o šešėliniai karo veiksmai netapdavo pajėgiais įžiebti tikro karo ugnį. Šiandien Rusija ir Turkija yra skirtingose barikadų pusėse. Nors Rusija visuomet save laikė iš esmės „kaukazietiška valstybe, <...> turinčia raktinius ekonominius ir politinius interesus, taip pat saugumo interesą visame regione“,¹²⁷ vis dėlto šiuo metu vienintelė patikima jos draugė Pietų Kaukaze yra tikrai Armėnija, nors Maskva palaiko draugiškus ryšius su abiem nesutariačiomis pusėmis diplomatiškai stengdamasi išlaikyti neutralumą. Turkija viešai reiškia vienareikšmišką palaikymą Azerbaidžanui, santykius su Rusija vertinančiam išties pragmatiškai. Radikalėjantys skirtingų barikadų pusių interesai Rusijos ir Turkijos santykių krizės akivaizdoje gali persimesti į kovos lauką tarp Armėnijos ir Azerbaidžano,¹²⁸ o tai savaime primintų Šaltąjį karą. Nenorėdamos kariauti atvirame mūšyje, Rusija ir Turkija gali sumanyti savo jėgas išmėginti būtent Kalnų Karabacho konflikte. *Si vis pacem, para bellum.*¹²⁹

Šaltinis: sudaryta autorės

¹²⁷ Николай А. Ковальский, *Изучение кавказской проблемы нуждается в дальнейшем развертывании*. Кн. Российская академия наук Институт Европы, *Планы стабилизации Кавказа*. Москва: Издательский дом „Экслибрис-Пресс“, 2001, 37.

¹²⁸ John Dyer, *The Bad Blood Between Russia and Turkey Is Spreading to Armenia and Azerbaijan*. Vice News: 3 December 2015. Prieiga per internetą: <<https://news.vice.com/article/the-bad-blood-between-russia-and-turkey-is-spreading-to-armenia-and-azerbaijan>> [Žiūrėta: 2016.03.28].

¹²⁹ *Si vis pacem, para bellum* (lot.) – jei nori taikos, ruoškis karui.

Taigi nekintant arba netgi prastėjant dvišaliams Rusijos – Turkijos santykiams, galimybė, jog Kalnų Karabacho konfliktas pereis į *karštąją fazę*, yra išties tikėtina. Neabejotinai, pati savaime ši neigiama dvišalių santykių raida neturėtų ypatingos reikšmės, tačiau susiejus ją su bet kokiais mažiau reikšmingais konflikto kintamaisiais, tai sukeltų realias grėsmes. Pavyzdžiui, prasta Rusijos – Turkijos santykių padėtis, koreliuodama su silpna Rusijos ekonomine padėtimi, gali tapti potencialiu postūmiu atvirų mūšių pradžia. Rusija, siekdama pagerinti savo padėtį, tiekų ginklus, o, norėdama pademonstruoti savo galią prieš Turkiją, netiesiogiai paskatintų pastarąją šalį įsivelti į konfliktą Kalnų Karabache – tarkim, gelbėti azerus nuo armėnų puolimo. Tad ši neigiama vizija yra neatsiejamą nuo Rusijos ekonominės padėties ir šešėlinių karo veiksmų.

Teigiama Rusijos – Turkijos santykių raida atneštų puikias galimybes kompromiso paieškoms Armėnijos ir Azerbaidžano konflikte. Verta pabrėžti, kad šis variantas gali tapti įmanomas tik po netrukus įvyksiančių Rusijos ir Turkijos prezidento rinkimų. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Rusija yra puiki derybininkė sprendžiant Kalnų Karabacho konfliktą bei Armėnijos – Turkijos santykių reguliavimą. Būtent todėl tikėtina, kad gerėjantys Rusijos – Turkijos santykiai taptų teigiamu postūmiu Turkijos požiūriui į Armėniją. Tokiu atveju net vykstantys šešėliniai karo veiksmai Kalnų Karabache nebūtų esmingai svarbūs ir nesukeltų realios karinės grėsmės.

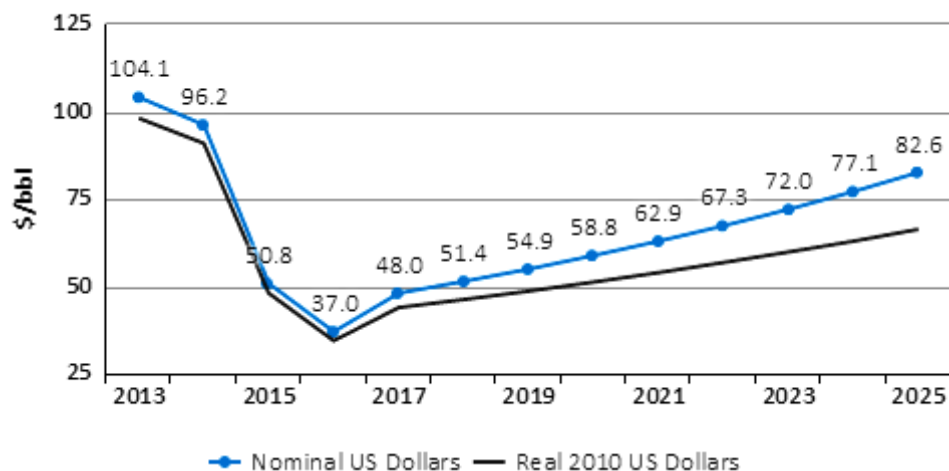
2.2.2.3. Naftos kainos pokyčiai

Azerbaidžanas yra susikūręs turtingos valstybės įvaizdį tarptautinėje arenoje dėl turimų gamtinių išteklių. Tačiau verta pabrėžti, kad šios šalies naftos ir gamtinių dujų ištekliai, užtikrinę jai nenuginčijamai stabilią padėtį, nėra begaliniai. Be to, šiandieninių naftos kainos pokyčių akivaizdoje Baku pradeda jausti potencialią grėsmę galingos regiono valstybės įvaizdžio išlaikymui.

Tolimesnė naftos pokyčių raida yra svarbus Azerbaidžano galios ir prestižo išlaikymo dėmuo. Šalis, kurios gerovė buvo sukurta dėl naftos išteklių, puikiai suvokia šio elemento, užtikrinančio nacionalinę ir politinę galią, svarbą. Žvelgiant iš realistinės perspektyvos, tiek žmonėms, tiek valstybėms visuomet yra skaudu prarasti savo statusą drauge su puoselėtomis ambicijomis ir vizijomis. Netikėti nesklandumai gyvenime žmonėms dažniausiai sukelia paniką, o valstybėje tai pasireiškia destruktivių ir logiškai neįtikėtinų poelgių seka. Būtent smunkanti naftos kaina ir siekis neprarasti tiek galingos valstybės statuso tarptautinėje arenoje, tiek asmeninės šlovės šalyje gali paskatinti Ilhamą Alijevą įgyvendinti karinę retoriką Kalnų Karabacho atžvilgiu.

Spekuliacija naftos kainos pokyčiais sukelia įvairias ateities pokyčių vizijas. Visgi šiame darbe yra siekiama nustatyti galimus Kalnų Karabacho konflikto ateities scenarijus trumpuoju laikotarpiu, t.y. iki 2021 metų. Būtent todėl verta atkreipti dėmesį į Pasaulio Banko prognozuojamą naftos kainos pokyčių projekciją. Kaip matoma žemiau pateiktoje scheme, 2017 metais numatomi nežymūs, tačiau teigiami pokyčiai šioje rinkoje. Vis dėlto nors yra prognozuojama, jog naftos kaina palaipsniui chrestomatiškai augs ir stabilizuosis, deja, net 2025 metais dar nebus pasiektas 2014 metų lygis. Šiandien pakitęs Azerbaidžano elgesys yra aiškinamas neigiamais naftos kainos pokyčiais, tačiau numatoma teigiama, tačiau nežymi naftos pokyčių raida nebūtinai nuslopins Baku nerimą dėl savo statuso ateityje. Būtent naftos kainos pokyčiai leidžia daryti išvadas, kad 2016 metų balandį kilę aktyvūs susišaudymai Kalnų Karabache tebuvo paniškas Azerbaidžano noras parodyti, kad ši šalis vis dar mąsto apie jai aktualų nacionalinio identiteto klausimą ir stengiasi ne vien medijose, bet ir realybėje įgyvendinti aršius Ilhamo Alijevo grąsinimus, adresuojamus Armėnijai.

World Bank: Crude oil, \$/barrel

Source: [World Bank Commodity Forecast Price Data, January 2016](#)

World Bank: Crude oil, \$/barrel

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2025
Nominal US Dollars	96.2	50.8	37.0	48.0	51.4	54.9	58.8	82.6
Real 2010 US Dollars	90.9	48.0	34.4	43.9	46.2	48.6	51.2	66.3

Šaltinis: Knoema „Crude Oil Price Forecast: Long Term 2016 to 2025“¹³⁰

¹³⁰ Knoema, *Crude Oil Price Forecast: Long Term 2016 to 2025*. Prieiga per internetą: <http://knoema.com/yxptpab/crude-oil-price-forecast-long-term-2016-to-2025-data-and-charts> [Žiūrėta: 2016.04.28].

3. GALIMI ATEITIES RAIDOS SCENARIJAI

Varomųjų jėgų ir reikšmingų kintamųjų nustatymas suteikia realią galimybę sudaryti tikėtinas konfigūracijas, vedančias į hipotetines ateities scenarijų versijas. Vis dėlto nors galimi ateities variantai, apvainikuojantys darbo rezultatus ir būdami logiškai pagrįsti, yra gana tikėtini, tačiau būtina pabrėžti, kad vis dėlto ne jie yra viso darbo pagrindas. Scenarijai netaptų nuoseklūs, jei nebūtų įgyvendinti prieš tai iškelti uždaviniai, tokie kaip paties konflikto konteksto suvokimas, teorijos taikymas, atskleidžiant varomąsias jėgas, ir ypač kintamųjų atrinkimas.

3.1. SCENARIJUS A: DIPLOMATINIS SPRENDIMAS

Turkijos - Armėnijos santykiai	GERĖJA	NEKINTA
Rusijos - Turkijos santykiai	GERĖJA	NEKINTA
Naftos kainos pokyčiai	NETURI	REIKŠMĖS

Šaltinis: sudaryta autorės

Diplomatinis Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho sprendimas – pati siekiamiausia ateities vizija regioniniu ir tarptautiniu mastu. Vis dėlto suvokiant painų konflikto kontekstą šios misijos įgyvendinimas yra sunkiai įsivaizduojamas uždavinys. Du esminiai kintamieji atskleidžia, kas turėtų įvykti, idant atsirastų naujų kompromisų paieškos galimybė. Šie kintamieji – tai Rusijos – Turkijos ir Turkijos – Armėnijos santykiai, o bendra teigiama jų raida naftos kainos pokyčius paverstų nebe tokiu aktualiu veiksmu.

Visų pirma, verta pabrėžti, kad posūkis į taikų konflikto sprendimą artimiausiu metu, t.y. iki 2018/19 metų, yra neįmanomas žingsnis dėl itin skirtingų Armėnijos ir Azerbaidžano interesų. Vis dėlto tikimybė, jog pokyčiai gali įvykti nagrinėjamu trumpuoju laikotarpiu, t.y. iki 2021 metų, išlieka realia vizija. Būtent todėl 2018/19 metai yra šio scenarijaus atveju atramos taškas. Kaip galima suprasti iš teorinėje darbo dalyje pateiktos empirinės konflikto analizės, teigiama Rusijos – Turkijos santykių raida yra svarbus dėmuo stabiliai ir sklandžiai Turkijos – Armėnijos partnerystei. Deja, dvi galingos išorės jėgos šiuo metu išgyvena krizinį laikotarpį, o teigiamų pokyčių tikimybė gali atsirasti tik po naujų prezidento rinkimų. Naujai išrinkti prezidentai, pakitusi politinė strategija ir taika tarp dviejų regioninių jėgų galimai taptų galingu postūmiu bendrai užtikrinamų tikslų siekiamybei, pavyzdžiui, stabilumui Pietų Kaukaze. Tokiu atveju Maskva ir vėl taptų taikos balandžiu Ankaros ir Jerevano santykiuose. Ypač svarbu, kaip į tai reaguotų naujasis Turkijos

prezidentas. Pavyzdžiui, jeigu jis puoselėtų panašią užsienio politikos viziją kaip Abdulahas Gulas, sėkminga taikos projekto raida taptų ištis tikėtinu variantu.

Atnaujinti diplomatiniai santykiai su Ankara ir panaikintos ekonominės sankcijos Jerevanui ne vien atkreiptų Vakarų pasaulio dėmesį į izoliuotąją Armėniją, bet užtikrintų kapitalo ir investicijų skatinimą į šią mažą Pietų Kaukazo valstybę. Regioninis stabilumas, t.y. taikos su Turkija užtikrinimas, inicijuojamas iš Rusijos pusės, atneštų žymiai daugiau naudos nei keletą dešimtmečių trunkanti aktyvi armėnų diasporos veikla tarptautiniu mastu.

Taigi šiuo atveju diplomatinės derybos, atnaujinta partnerystė ir netgi savotiškai nauja galių pusiausvyra sudarytų teigiamas sąlygas kompromiso paieškomis Kalnų Karabacho konflikte. Šioje perspektyvoje net ir krentančios naftos kainos, šiandien matomos kaip dingstis Azerbaidžanui pradėti karines operacijas, būtų nebe tokios svarbios. Turkija, atsisakiusi ankstesnio vienašališko Baku palaikymo tarptautinėje arenoje, taptų dar viena taikdare Armėnijos ir Azerbaidžano dvišalių santykių kontekste. Tokiu atveju Baku kiltų vis mažiau minčių kurstyti pergalingo karo idėją, didinant karinį biudžetą ir besišvaistant karine retorika, o imperialistines ambicijas užgožtų siekis išlaikyti dabartinę *status quo* būseną. Savo ruožtu Armėnijoje šešėlinio karo idėja taip pat prarastų prasmę, šaliai mėgaujantis užsitikrinta *status quo* padėtimi. Ši padėtis būtų užtikrinta ne vien per santykius su Rusija, kaip kad yra šiuo metu, tačiau geri santykiai su Turkija taptų viena iš svarbiausių sąlygų, palaikančių *status quo*. Verta pabrėžti, kad tokiu atveju nublanktų netgi viena iš svarbiausių konflikto varomųjų jėgų – Azerbaidžano vykdoma ekonominio imperializmo strategija. Manipuliacijos strategija Ankarai nekeltų itin didelės baimės, kadangi sklandūs santykiai su Maskva užtikrintų visapusišką Rusijos paramą, ištikus kritiniam Baku – Ankaros santykių momentui. Prestižo politika diplomatinio scenarijaus atveju taip pat nusloptų: armėnų diasporos veikla daugiausia apsiribotų Armėnijos įvaizdžio kūrimu tarptautinėje arenoje ir investicijų pritraukimu į šią šalį. Be to, tikėtina, kad diplomatinio scenarijaus atveju įvyktų reikšmingų pokyčių dėl plačiai eskaluojamo armėnų genocido klausimo. Tačiau verta pabrėžti, kad diplomatinis scenarijus ne visiems yra siektina ateities versija. Azerbaidžano atveju karinės retorikos nuslopinimas ir diplomatinio lygmens išryškinimas gali turėti ištis grėsmingų padarinių sultanistinės šalies egzistencijai. Nacionalinės svarbos klausimo, t.y. Kalnų Karabacho, užgožimas gali sukelti piliečių nepasitenkinimą šalies viduje. Be abejonės, yra tikimybė, jog įbaiminta šalis ir toliau vykdys lyderio

nurodymus ir šlovins jį, tačiau pakitęs šalies įvaizdis tarptautinėje arenoje ir imperializmo strategijos sušvelninimas gali atnešti netikėtų padarinių.

Vis dėlto verta atkreipti dėmesį į tai, jog iki 2018/19 metų yra likę dar ganėtinai daug laiko, o tai, kad visų trijų kintamųjų padėtis iki to laiko nekis, yra nelabai tikėtina. Vis dėlto jei nė vienas iš esminių kintamųjų nepakryptų itin neigiama linkme ir būtų išsaugota stabili padėtis iki minėtų metų, tikimybė, jog Kalnų Karabache atsirastų taikių kompromiso paieškos iniciatyvų, taptų reali. Tačiau išlaikyti dabartinę padėtį šiuo metu krizę patiriančioms tiek vidinėms, tiek išorinėms konflikto jėgoms yra ištis sudėtinga, o net menkiausias chaosas gali sukelti itin didelius neramumus ir dar ilgam panaikinti diplomatinio sprendimo galimybę.

3.2. SCENARIJUS B: KARINIS PROVERŽIS

Turkijos - Armėnijos santykiai	GERĖJA	NEKINTA
Rusijos - Turkijos santykiai	GERĖJA	NEKINTA
Naftos kainos pokyčiai	TURI	REIKŠMĘ

Šaltinis: sudaryta autorės

Karinio scenarijaus tikimybė šiuo metu yra vienas realiausių, nors ir pesimistiškiausių variantų. Karinis proveržis puikiai atspindi realistinę konflikto suvokimo perspektyvą. Joje dvi konkuruojančios jėgos, šiuo atveju Armėnija su Azerbaidžanu, puoselėjančios skirtingus interesus, neišvengiamai juda susidūrimo link. Toks susidūrimas – tai galimybė išpildyti egoistinius troškimus arba apginti savąjį *status quo*. Tad nors konflikto sprendimas kariniu būdu šiandieniniame diplomatiniam pasaulyje yra itin vengtinas pasirinkimas, šio nesutarimo atveju tai yra ištis realus variantas.

Savaime suprantama, kad bendra neigiama visų trijų reikšmingų kintamųjų raida aktyvių varomųjų jėgų akivaizdoje vestų į nestabilaus konflikto radikalizaciją. Tačiau šiame scenarijuje siekiama nustatyti, ar tikrai karinės intencijos prasiveržtų nekintant arba prastėjant dviems diplomatiniams aspektams (Turkijos – Armėnijos ir Rusijos – Turkijos santykiams), o ekonominiam kintamajam – naftos kainai – stabilizuojantis. Deja, šiandien naftos kainos pokyčiais aiškinama agresyvi Azerbaidžano retorika ir netgi puolamieji veiksmai verčia patikėti, jog lėtai, tačiau į teigiamą pusę besikeičiantis šis faktorius ne vien nesustabdytų imperialistinės Baku startegijos, bet ir paskatintų konflikto išsirutuliojimą iki karinio lygmens.

Tikėtina, jog gilėjanti Rusijos – Turkijos santykių krizė taptų ne vien iššūkiu, bet, kai kurių analitikų nuomone,¹³¹ ir karu. Gali būti, jog tai sukeltų Šaltajam karui būdingą kovą marionetinių valstybių teritorijose, šiuo atveju Kalnų Karabache. 2016 metų balandžio pradžioje vykę šešėliniai karo veiksmai, galimai inicijuoti Azerbaidžano, yra vertinami kaip netiesioginis Turkijos bandymas įžiebtį ugnį geopolitinių jėgų susidūrimo lauke – Pietų Kaukaze. Nors Baku išties nenuilstamai vadovaujasi imperialistine strategija savo užsienio politikoje, tačiau, pasak Kalnų Karabacho Respublikos prezidento, Azerbaidžanas nėra toks užtikrintas ir pasitikintis savimi, kaip kad gali pasirodyti. Jo nuomone, Baku vykdytos atakos buvo visapusiškos Turkijos paramos Azerbaidžanui rezultatas.¹³²

Jei iš tiesų karinis konfliktas įsipliiektų Kalnų Karabache, konflikto išorės jėgoms – Rusijai ir Turkijai – tapus paastrėjusių Armėnijos – Azerbaidžano santykių kaltininkėmis, tai neišvengiamai paliestų Jerevano – Ankaros ašį. Tai reiškia, jog išnyktų visos Armėnijos viltys net ir vidutinio laiko perspektyvoje priartėti prie Vakarų per Turkiją, o Maskva, galimai atsisakiusi neutralios politikos, stabilų derybininkės vaidmenį iškeistų į visapusišką Jerevano palaikymą. Be abejonės, prekyba ginklais Rusijai suteikia puikių galimybių pakelti šalies ekonominį reitingą, tačiau moralinio ir ekonominio pasirinkimo kryžkelėje Maskva išliktų politiškai nuosekli ir gintų savo ilgamečius draugus, t.y. armėnus. Armėnijai tai ne vien užtikrintų *status quo* palaikymą Kalnų Karabacho klausimu, bet ir dar labiau pabrėžtų diplomatinį prestižo politikos dėmenį, Rusijai aktyviai reprezentuojant Armėniją tarptautinėje arenoje.

Taigi Maskva, siekdama Jerevaną išlaikyti po savo sparnu, palaikytų jį galimai įvyksiančiame kare, taip sukeltų Turkijos įtūžį ir skatintų atsakomuosius Azerbaidžano veiksmus. Jausdama Ankaros paramą, Baku įsijaustų į pergalingo karo idėjos kurstymą, taip suaktyvindama imperialistinę strategiją. Tokiu būdu net ir mažiau reikšmingas kintamasis, pavyzdžiui, suaktyvėję šešėliniai karo veiksmai, vienas iš Baku karinio imperializmo elementų, ne vien pagilintų šį konfliktą, bet padarytų jį visiškai nevaldomą. Lyginant abiejų šalių nacionalinę galią, sunku nuspėti, kurios pusės pergalė baigtųsi šis karas. Tačiau prisimenant atvejus, kaip Rusija sėkmingai įtikina tarptautinę bendruomenę savo veiksmų teisumu, tikėtina, jog ir šis atvejis būtų ne išimtis, o

¹³¹ New Eastern Europe, *Is there going to be a war between Russia and Turkey?* 22 February 2016. Prieiga per internetą: <<http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1898-is-there-going-to-be-a-war-between-russia-and-turkey>> [Žiūrėta: 2016.04.22].

¹³² LENTA.RU, *Турцию назвали инициатором обострения конфликта в Нагорном Карабахе*. Prieiga per internetą: <<https://lenta.ru/news/2016/04/02/turkey/>> [Žiūrėta: 2016.04.20].

Armėnija ir toliau liktų Kalnų Karabacho šeimininke. Priešingai nei pirmas scenarijus, ši ateities versija yra įmanoma netgi artimiausiu metu, t.y. iki 2018/19 metų. Deja, išsipildžius tokiai politinei pranašystei, diplomatinio sprendimo paieškos būtų atidėtos dar keliems dešimtmečiams.

3.3. SCENARIJUS C: STAGNACIJA NEŽINOMYBĖJE

Turkijos - Armėnijos santykiai	GERĖJA	NEKINTA
Rusijos - Turkijos santykiai	GERĖJA	NEKINTA
Naftos kainos pokyčiai	TURI	REIKŠMĘ

Šaltinis: sudaryta autorės

Stagnacija nežinomybėje – šis vaizdingas pavadinimas atspindi ne vien šiandieninę Kalnų Karabacho painiavą, bet ir siūlo pažvelgti į ateitį iš šios perspektyvos. Nors karinio proveržio scenarijus realizmo paradigmoje yra labiausiai tikėtinas, tačiau loginio nuoseklumo prizmėje paskutinis scenarijus taip pat turi neginčijamą potencialą. Šiuo atveju yra išskiriami tokie dėmenys kaip nekintantys Turkijos – Armėnijos ir gerėjantys Rusijos – Turkijos santykiai. Tokiu atveju nukritusi, bet pamažu besitaisanti naftos kaina išliktų svarbus elementas tolimesnėje perspektyvoje.

Nors prieš tai pateiktame scenarijuje Turkijos – Rusijos susitaikymas parodytas kaip beveik neįmanomas tarptautinių santykių pokytis iki 2018/19 metų, šiuo atveju siekiama į galimų ateities scenarijų konstravimą pažvelgti kūrybiškiau ir atsisakyti dabartinės situacijos akivaizdoje primetamų realių ir logiškų išvadų. Netikėtai susodintos prie derybų stalo, Rusija ir Turkija, siejamos bendrų tikslų, nutrauktų diplomatinę sumaištį ir galimai suvienytų savo jėgas kovoje prieš bendrą priešą, pavyzdžiui, Islamo valstybę. Galbūt abiejų šalių įsitraukimas į joms aktualią veiklą, kooperacija ir bendradarbiavimas padėtų šiems santykiams atsinaujinti ir palaipsniui panaikintų Rusijoje šiuo metu gają nuomonę apie tikėtiną karą su Turkija.

Vis dėlto nors Rusijos ir Turkijos nuomonė viena apie kitą taisytųsi, tačiau tai nereiškia, jog ši lėta, nors ir teigiama santykių raida nulemtų tolygiai proporcingą naują Turkijos – Armėnijos santykių etapą. Deja, be naujų postūmių pastarųjų šalių užsienio politikoje santykiai nesikeis. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šiandieninis Turkijos prezidentas nemato nei prasmės, nei naudos tapti visaverčiu Armėnijos kaimynu, ko, pavyzdžiui, nebūtų galima pasakyti apie Rusiją, kuri Turkijai yra tiek strategiškai, tiek ekonomiškai svarbi.

Kyla klausimas, ar tikėtina, jog, nesikeičiant Turkijos – Armėnijos santykių būklei, tačiau stabilizuojantis Rusijos – Turkijos ryšiams, smukusi, tačiau nežymiai besitaisanti naftos kaina ir toliau skatins Azerbaidžaną imtis puolamųjų veiksmų. Kaip jau minėjo nepripažintos Kalnų Karabacho Respublikos prezidentas, nors pasaulio akyse Azerbaidžanas yra galingas, šis statusas yra laikinas, o stiprios valstybės įvaizdžio palaikymas reikalauja begalinių sąlygų atitikimo. Tad nors Azerbaidžano nacionalinė galia yra stipresnė materialinių resursų perspektyvoje, Armėnija turi realių galimybių vyti savo kaimynę, jei tik pavyktų atsikratyti izoliuotos valstybės statuso. Be abejonės, būtent regioninė Armėnijos izoliacija, neleidžianti šiai šaliai įžengti į tarptautinę areną, sutelkia pasaulio dėmesį į Azerbaidžaną, kuris su aktyviu Turkijos palaikymu sugeba paskleisti dvejones dėl tikrojo Kalnų Karabacho statuso tarptautiniu mastu. Tad tikėtina, jog net ir teigiama Rusijos – Turkijos santykių raida iki 2019 metų Turkijos prezidento rinkimų nebūtinai atneš džiugių naujienų ir realių galimybių Jerevano – Ankaros partnerystei atsinaujinti. Teigiamų pokyčių stoka pastaruosiuose santykiuose būtų puiki proga Azerbaidžanui patenkinti savo imperialistines ambicijas ne vien demonstruojant karinį pajėgumą ir švaistantis priešiškais pareiškimais, tačiau taip pat bendradarbiaujant su Turkija ir taip užsitikrinant jos paramą Kalnų Karabacho konflikte. Be to, šioje situacijoje Anakara neišvengtų jau išbandytų ir nuolat taikomų Baku manipuliacinių metodų, kurie ištis veiksmingai gąsdina Turkiją. Tad tikėtina, jog imperialistinės azerų užmačios šio scenarijaus atveju ir toliau didėtų, o nežymiai kylanti naftos kaina skatintų Azerbaidžaną neprarasti savo statuso ir demonstruoti Kalnų Karabacho klausimo aktualumą užsienio politikos strategijoje.

IŠVADOS

Šiame bakalauro darbe buvo nagrinėtas kompleksiškas ir šiandien išties aktualus dviejų tautų ginčas Pietų Kaukaze – armėnų ir azerbaidžaniečių konfliktas dėl Kalnų Karabacho. Šis *išaldytas* konfliktas buvo vertinamas iš klasikinio realizmo perspektyvos. Remiantis teorijos klasiku Hansu Morgenthau, buvo išryškintas intereso, išreikšto per galią, dėmuo.

Pasitelkiant klasikinį kovos dėl galios suvokimą, teorinėje ir empirinėje darbo dalyje buvo įvertinta Armėnijos ir Azerbaidžano nacionalinė galia. Šis vertinimas – itin svarbi darbo dalis, padėjusi ne vien suvokti Jerevano ir Baku užsienio politikos skirtumus, bet ir atskleidusi Kalnų Karabacho konflikto sudėtingumą. Šioje dalyje buvo išskirti geografinis ir žmogiškasis faktoriai regioninėje dimensijoje, ne vien padėję nustatyti bei įvertinti Armėnijos ir Azerbaidžano nacionalinę galią, bet ir atskleidę aiškesnį darbo problemos paradokso kontekstą. Objektivi nacionalinės galios apžvalga tapo pagrindu, paklojusiu pamatus darbe išsikeltą tikslo įgyvendinimui – galimų Armėnijos ir Azerbaidžano konflikto dėl Kalnų Karabacho scenarijų nustatymui.

Tolimesni darbo uždaviniai ir jų įgyvendinimas buvo neatsiejami tiek nuo darbo tikslo, tiek nuo pagrindinio tyrimo metodo, padėjusio pasiekti minėtą tikslą, – prognostikos. Verta pabrėžti, kad šis darbas atskleidė, jog prognostika nėra subjektyvus bandymas sukurti varomųjų jėgų ir esminių kintamųjų konfigūracijas, o atidus žvilgsnis į bendrą šių faktorių visumą ir mokslinė veiksnų, darančių įtaką konflikto dinamikai, apžvalga.

Varomosios jėgos. Dualistinių interesų susikirtimas, kylantis iš istorinių, geografinių ir etninių tendencijų visumos, leido suvokti Kalnų Karabacho konflikto varomąsias jėgas – *status quo*, imperialistinę ir prestižo politiką. Armėnijos siekis išsaugoti *status quo*, imperialistinės Azerbaidžano ambicijos ir diplomatinis bei karinis prestižo politikos vaidmuo abiejų šalių strategijose tapo pagrindu, suteikusių galimybę nustatyti esminius kintamuosius.

Esminiai kintamieji. Nors kintamųjų atrinkimas pasižymėjo subjektyvumu, tačiau šiuo atveju subjektyvumas koreliavo su kūrybiškumu bei mokslinėmis įžvalgomis, tad atrinkti kintamieji, nors ir neapėmė visos konflikto problematikos, buvo akivaizdžiai reikšmingi jo dinamikai. Kintamieji buvo atskirti į mažiau reikšmingus ir esminius. Reikšmingiausi kintamieji: Turkijos – Armėnijos santykiai, Rusijos – Turkijos santykiai ir naftos kainos pokyčiai.

Scenarijus A (diplomatinis sprendimas). Vienas iš galimų scenarijų – tai diplomatinis konflikto sprendimas. Vis dėlto šiandieninėje perspektyvoje tai yra mažiausiai tikėtinas variantas. Kompleksiškas Kalnų Karabacho klausimas yra pernelyg aktualus abiemis oponuojančioms pusėms, tad jo sprendimas reikalauja subalansuotos vidinių ir išorinių konflikto jėgų visumos. Atnaujinti šiuo metu krizę patiriančius Rusijos – Turkijos santykius yra ištis sudėtingas uždavinys, tačiau dar keblesnis klausimas – kaip sukurti tinkamas sąlygas Turkijos – Armėnijos santykių vystymuisi? Verta pabrėžti, kad Maskvos – Ankaros partnerystės svarba yra neatsiejama nuo galimybės panaikinti Jerevano izoliaciją, kuri, tikėtina, tęsis dar mažiausiai iki naujų Turkijos prezidento rinkimų 2019 metais, kurie šioje hipotetinėje ateities vizijoje yra laikomi atramos tašku. Vis dėlto verta atkreipti dėmesį į tai, jog iki šių vadinamųjų *lūžio metų* dar yra pakankamai daug laiko, o tai palieka milžinišką erdvę netikėtiems, bet reikšmingiems chaotiškiems pokyčiams.

Scenarijus B (karinis proveržis). 2016 metų balandžio pradžioje Kalnų Karabache vykę aktyvūs susišaudymai leido suvokti, kad mažų naftos kainų akivaizdoje Azerbaidžanas yra kaip niekada suinteresuotas neprarasti tarptautinėje arenoje užimamo galingos valstybės statuso. Be to, dabartinis Turkijos prezidentas yra puikiai nusiteikęs Azerbaidžano atžvilgiu ir nebijo to demonstruoti tarptautinės bendruomenės akivaizdoje. Neseniai kilę kariniai veiksmai, galimai inicijuoti Azerbaidžano, ir globėjiškas Turkijos vaidmuo veda į realistinę konflikto suvokimo perspektyvą, kurioje dvi konkuruojančios valstybės, vedamos skirtingų interesų ir palaikomos tarpusavyje nekomunikuojančių jėgų, juda susidūrimo link. Skirtingai nei pirmasis scenarijus, ši ateities vizija – karinio proveržio tikimybė – šiuo metu yra viena realiausių konflikto vystymosi netolimoje ateityje versijų.

Scenarijus C (stagnacija nežinomybėje). Vis dėlto net ir itin aktyvūs šešėliniai karo veiksmai dažniausiai yra nuslopinami. Tai verčia sudvejoti dėl šio stagnuojančio konflikto galimybės sukelti nevaldomą ir nestabilią padėtį regione. Būtent todėl tikimybė, jog šis painus konfliktas ir toliau išliks stagnacijos būsenoje, o imperialistinės azerų užmačios dėl mažų naftos kainų ir sudėtingų Turkijos – Armėnijos santykių ir toliau bus viešai demonstruojamos, išlieka ištis realia vizija. Šiuo atveju itin svarbu, kaip į tai reaguotų Maskva, kadangi Baku imperializmo stabdymas gali sukliudyti sklandžių dvišalių santykių tarp Rusijos ir Turkijos vystymuisi bei taip pat užkirsti kelią Jerevano bandymams išsivaduoti iš diplomatinės izoliacijos.

Darbo reikšmė. Bakalauro darbas atsigrėžė į šiandien retai taikomą, tačiau dažnai sutinkamą klasikinį realizmą. Šios teorijos rėmuose nagrinėtas Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktas dėl Kalnų Karabacho įgavo visiškai netikėtą savitumą. Pastaruoju metu žiniasklaidos dėmesį prikaustęs Kalnų Karabacho konfliktas reikalavo išsamesnės analizės, ne vien aprašančios šį kompleksišką ir didelį grėsmės potencialą turintį dviejų tautų Pietų Kaukaze ginčą bei atpasakojančios jo priešistorę, tačiau taip pat besigilinančios į jau daugiau nei du dešimtmečius įstrigusią paradoksalią šio konflikto sprendimo galimybę. Prognostikos metodo pritaikymas realistinės paradigmos rėmuose suteikė nepakartojamą galimybę pažvelgti į užsienio politiką ir tarptautinius santykius kūrybiškai ir unikalčiai. Šiame darbe buvo įgyvendinta originali šiandien aktualaus Kalnų Karabacho konflikto apžvalga, sutelkusi mokslines diskusijas ir išryškinusi tiek vidines, tiek išorines dvišalio nesutarimo detales, kurių bendra visuma, pateikiama varomųjų jėgų ir reikšmingų kintamųjų pavidalu, atskleidė hipotetines konflikto raidos versijas netolimoje ateityje.

SUMMARY

Possible Future Scenarios of Nagorno-Karabakh Conflict

Bachelor thesis problem. Armenia's and Azerbaijan's conflict of Nagorno-Karabakh is one of the most abstruse bilateral clashes in the world. Nagorno-Karabakh Republic is not the only *de facto* state in South Caucasus, but also the state which declaration of independence in 1991 provoked the biggest war in post-soviet territory. After 1994, the truce was called, but the gunfight between Armenians and Azerbaijanis is still ongoing. Even though this territory remains in Azerbaijan's political map, it is under control of Armenian army; making the claim to Nagorno-Karabakh a contemporary Gordian knot. Despite seemingly logical endeavors to find a compromise between Armenia and Azerbaijan, they were paradoxically unsuccessful. Literature suggests that the overall exogenous and endogenous factors preventing the effective settlement of the conflict can be summarised as follows:

1. Internal factors:

- a) **Nagorno-Karabakh as historical hostage.** The juxtaposing perspectives of Armenian and Azerbaijani.
- b) **National pride.** This conflict became a question of national prestige arising from bilateral ethnical and cultural links of Nagorno-Karabakh.
- c) **Complex domestic situations in Armenia and Azerbaijan.** State actions of propaganda in Armenia and Azerbaijan are not in accordance with their democratic republic status.

2. External factors:

- a) **Russia's motives to remain an active player in South Caucasus.** Consequently implementing peaceable initiatives seeking a compromise over Nagorno-Karabakh land.
- b) **The complexity of Armenia's relations with Turkey in Azerbaijan's presence.** Armenia still feels a grievance about The Armenian Genocide done in First World War by Turkey, which negatively connotes to its relations with Azerbaijan.

Bachelor thesis subject – the complex conflict between Armenia and Azerbaijan of Nagorno-Karabakh.

Bachelor thesis aim – to predict potential scenarios of Nagorno-Karabakh conflict.

Bachelor thesis goals:

1. Using the realism international relations approach, explain the internal and external context of Armenia – Azerbaijan relations and the roots of Nagorno-Karabakh conflict;
2. Select and describe the method of research, revealing the prognostic capabilities whilst remaining in coherence to the theoretical framework of realism;
3. Determine the driving forces of the conflict;
4. Attain the key variables influencing the Nagorno-Karabakh conflict;
5. Predict possible future scenarios, by making configurations of driving forces and key variables.

The frozen conflict of Nagorno-Karabakh was explained in classical realist perspective. Hans Morgenthau, a leading theorist of this approach, highlighted the element of interest, expressed by power; which is visible in this conflict. Using the classical perception of Struggle for Power, this work estimated national power of both Armenia and Azerbaijan theoretically and empirically. The assessment of national capacity was extremely important because it not only explained the differences of Erevan's and Baku's foreign policy, but also disclosed the complexity of Nagorno-Karabakh conflict. An objective review of national power was made, by distinguishing geographical and human factors in the regional dimension.

The clash of dualistic interests of self-assertion and self-preservation, arising from the historical, geographical and ethnical backgrounds, amount to the driving forces of the conflict. Armenia's desire to maintain the status quo, imperialistic ambitions of Azerbaijan, and both diplomatic and military levels of prestige policy are the basic strategies, which help to identify the key variables of the conflict; significantly, Turkey – Armenia relations, Russia – Turkey relations and the changes in oil price.

In order to fulfill the aim of this bachelor work, three possible future scenarios were made. In today's perspective, the least likely is a diplomatic scenario. Nagorno-Karabakh problem is so complex that it requires the creation of balance between internal and external forces. This becomes increasingly difficult to attain, considering the worsening relations of Russia and Turkey. More importantly, arises the question of how to establish correct conditions for the development of Turkey - Armenia relations?

Notably, the Moscow - Ankara partnership is very important to eliminate the isolation of Yerevan. It is apparent that this isolation will persist until the new Turkish presidential election in 2019. The Nagorno-Karabakh gunfights in April 2016 illustrated that small oil prices are the reasoning behind Azerbaijan's arguably illogical strategy to retain its powerful status with help from Turkey. Hence, according to the realism approach, it could be argued that the war or military breakthrough currently is the most realistic future scenario.

However, even the most active acts of shadow war in Nagorno-Karabakh always return to the equilibrium illustrating the possible continuance of stagnation of this frozen conflict. This poses that question as to whether the conflict has the potential to become as volatile and uncontrollable as the previous scenario predicts.

The third scenario says that this conflict will remain in stagnation, despite the re-rapprochement in Russia – Turkey relations. The main question in this scenario is how far Azerbaijanis imperialistic desire will go. If it heightens, as current events suggests, Moscow's resulting decision to undergo serious cooperation with Ankara, will become an important variable in crushing the imperialism of Azerbaijan.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Almonitor, *Erdogan end discussion on „Armenian opening“*, 11 May 2015. Prieiga per internetą: <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/05/turkey-in-erdogans-world-reconciliation-is-weakness.html>> [Žiūrėta: 2016.03.28].
2. Andrijauskas Konstantinas, paskaita *The Central Eurasian „Sultanate“*, „Central Eurasian Studies“, Vilnius, 2016 m. kovo 14 d.
3. Armenia Fund, *About AF*. Prieiga per internetą: <http://www.armeniasfund.org/about_us/overview.php> [Žiūrėta: 2016.03.24].
4. Armenia, *Chart 4: Share of Exported Product Groups of F and B in total exports in 2009*. Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Publications/AI_briefs/Armenia_ai_en.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.04].
5. Armenian National Institute, *Countries that Recognize the Armenian Genocide*. Prieiga per internetą: <http://www.armenian-genocide.org/recognition_countries.html> [Žiūrėta: 2016.03.24].
6. Armenian Population in the World. Prieiga per internetą: <http://www.haias.net/news/_armenian-population.html> [Žiūrėta: 2016.03.10].
7. Arsu Sebnem, *Suspects in Journalist's Killing Came From a Hotbed of Turkish Ultranationalist Sentiment*. The New York Times, 8 February 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.nytimes.com/2007/02/08/world/europe/08turkey.html?ref=topics>> [Žiūrėta: 2016.04.27].
8. Azerbaijan, *Chart 4: Share of Exported Product Groups of F and B in total exports in 2009*. Prieiga per internetą: <http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/Europe/documents/Publications/AI_briefs/Azerbaijan_ai_en.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.03].
9. Azerbaijan.az, *General information, Area of Azerbaijan*. Prieiga per internetą: <http://azerbaijan.az/portal/General/Square/square_e.html> [Žiūrėta: 2016.03.01].
10. Barkey Hendri J., *Erdogan's Foreign Policy Is In Ruins*. Foreign Policy: 4 February 2016. Prieiga per internetą: <<http://foreignpolicy.com/2016/02/04/erdogans-foreign-policy-is-in-ruins/>> [Žiūrėta: 2016.03.28].

11. Beehner Lionel, *Nagorno-Karabakh: The Crisis in the Caucasus*. Council on Foreign Relations: 3 November 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.cfr.org/armenia/nagorno-karabakh-crisis-caucasus/p9148>> [Žiūrėta: 2016.03.24].
12. Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Middle East: Armenia, Economy*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].
13. Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Middle East: Azerbaijan, Economy*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].
14. Central Intelligence Agency, *The World Factbook, Population Growth Rate*. Prieiga per internetą: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2002.html>> [Žiūrėta: 2016.03.10].
15. Choucri Nazli, *Forecasting in International Relations: Problems and Prospects*. Great Britain: Gordon and Breach Science Publishers Ltd, 1974. Prieiga per internetą: <http://web.mit.edu/polisci/nchoucri/publications/articles/A-4_Forecasting_International_Relations_Problems_Prospects.pdf> [Žiūrėta: 2016.04.09].
16. Council on Foreign Relations, *Global Conflict Tracker, Nagorno-Karabakh Conflict*. Prieiga per internetą: <<https://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/conflict/nagorno-karabakh-conflict>> [Žiūrėta: 2016.02.17].
17. Dyer John, *The Bad Blood Between Russia and Turkey Is Spreading to Armenia and Azerbaijan*. Vice News: 3 December 2015. Prieiga per internetą: <<https://news.vice.com/article/the-bad-blood-between-russia-and-turkey-is-spreading-to-armenia-and-azerbaijan>> [Žiūrėta: 2016.03.28].
18. Ebnother Anja H. ir Gustenau BG Gustav E. (sud.), *Security Sector Governance in Southern Caucasus – Challenges and Visions*, Vienna: National Defence Academy, 2004.
19. Eurasia Diary, *33 dead, over 200 injured in fighting in Nagorno-Karabakh – United Nations*. 2016.04.04. Prieiga per internetą: <<http://eurasiadiary.com/news/conflicts/17430-33-dead-over-200-injured-in-fighting-in-nagorno-karabakh>> [Žiūrėta: 2016.04.16].
20. European Movement International, *The Nagorno-Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan: An overview of the current situation*, Brussels. Prieiga per internetą:

- <<http://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2015/05/2013.09-Current-situation-Nagorno-Karabakh.pdf>> [Žiūrėta: 2016.02.17].
21. Fearon James D., Laitin David D., *Azerbaijan*, Stanford University. Prieiga per internetą: <<http://web.stanford.edu/group/ethnic/Random%20Narratives/AzerbaijanRN1.2.pdf>> [Žiūrėta: 2016.02.14].
22. Foreign and Commonwealth Office, *Armenia's Diaspora: Its Role and Influence*. Prieiga per internetą: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VrRd260-1xYJ:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/393614/Armenia_II_rev_1.doc+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=us> [Žiūrėta: 2016.03.24].
23. Freedom House, *Discarding Democracy: Return to the Iron Fist, Freedom in the World*. Prieiga per internetą: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf> [Žiūrėta: 2015.02.15].
24. Geukjian Ohannes, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy*. United Kingdom: Ashgate Publishing Limited, 2012.
25. Geukjian Ohannes, *Negotiating Armenian-Azerbaijani Peace: Opportunities, Obstacles, Prospects*. United Kingdom: Ashgate Publishing Limited, 2014. Prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/HP/Downloads/\(Post-Soviet%20Politics\)%20Ohannes%20Geukjian-Negotiating%20Armenian-Azerbaijani%20Peace_%20Opportunities,%20Obstacles,%20Prospects-Ashgate%20\(2014\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/(Post-Soviet%20Politics)%20Ohannes%20Geukjian-Negotiating%20Armenian-Azerbaijani%20Peace_%20Opportunities,%20Obstacles,%20Prospects-Ashgate%20(2014).pdf)> [Žiūrėta: 2016.04.26].
26. GLOBAL SPC, *Invest in Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://investinarmenia.am/en/regional-position-climate-and-natural-resources?display=1>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
27. GlobalSecurity.org, *Military, Armenian Army*. Prieiga per internetą: <<http://www.globalsecurity.org/military/world/armenia/army.htm>> [Žiūrėta: 2016.03.10].
28. Groff Linda ir Smoker Paul, *Introduction to Future Studies*. Prieiga per internetą: <http://www.csudh.edu/global_options/IntroFS.HTML#HistFSField> [Žiūrėta: 2016.02.14].
29. Gross Domestic Product 2014. Prieiga per internetą: <<http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>> [Žiūrėta: 2016.03.10].

30. Hasanov Zakir, *Azerbaijan's military power much superior to its enemy*. Trend, 6 August 2015. Prieiga per internetą: <<http://en.trend.az/azerbaijan/politics/2422612.html>> [Žiūrėta: 2016.03.24].
31. Heidelberg Institute for International Conflict Research, *Conflict Barometer 2015: disputes, non-violent crises, violent crises, limited wars, wars*. No. 24. Prieiga per internetą: <http://www.hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2015.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.28].
32. Hovannisian Richard G., *The Armenian Genocide: History, Politics, Ethics*. London: Macmillan, 1992. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/HP/Downloads/Richard%20G.%20Hovannisian%20\(eds.\)-The%20Armenian%20Genocide_%20History,%20Politics,%20Ethics-Palgrave%20Macmillan%20UK%20\(1992\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/Richard%20G.%20Hovannisian%20(eds.)-The%20Armenian%20Genocide_%20History,%20Politics,%20Ethics-Palgrave%20Macmillan%20UK%20(1992).pdf) [Žiūrėta: 2016.04.27].
33. IFES Election Guide, *Republic of Azerbaijan, Elections*. Prieiga per internetą: <<http://www.electionguide.org/countries/id/16/>> [Žiūrėta: 2016.03.16].
34. Yilmaz Reha, *Armenian Foreign Policy during Levon Ter-Petrossian and Robert Kocharian period*. Qafqaz University: Baku. Prieiga per internetą: <http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1004_29.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.16].
35. İlham Aliyev. Prieiga per internetą: <<https://twitter.com/presidentaz/status/701825330009534464>> [Žiūrėta: 2016.03.16].
36. Your Jurisconsult, *What is important to know about obligatory military service in Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://jurist.am/en/military>> [Žiūrėta: 2016.03.10].
37. Ismailzade Fariz ir Howard Glen E. (sud.), *The South Caucasus 2021: Oil, Democracy and Geopolitics*, Washington: The Jamestown Foundation, 2012.
38. Jafalian Annie, *Influences in the South Caucasus: Opposition and Convergence in Axes of Cooperation*. Conflict studies Research Centre, February 2004.
39. Janeliūnas Tomas ir Laurynas Kasčiūnas, *Prognozavimo metodų taikymas politikos mokslo srityje*, 2007. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367159751620/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>> [Žiūrėta: 2016.02.10].
40. Janeliūnas Tomas, *Prognozavimo galimybės ir scenarijų konstravimas*. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:rtu8kRysZXcJ:xa.yimg.com/kq/gr>>

- <https://22981639/358800233/name/Prognozavimo+&cd=2&hl=en&ct=clnk&gl=us>> [Žiūrėta: 2016.04.14].
41. Kaufman Robert, *Morgenthau's Unrealistic Realism*. Yale Journal of International Affairs. Prieiga per internetą: http://www.yale.edu/yjia/articles/Vol_1_Iss_2_Spring2006/kaufman217.pdf> [Žiūrėta: 2016.04.21].
42. Knoema, *Crude Oil Price Forecast: Long Term 2016 to 2025*. Prieiga per internetą: <http://knoema.com/yxtpab/crude-oil-price-forecast-long-term-2016-to-2025-data-and-charts>> [Žiūrėta: 2016.04.28].
43. Kosow Hannah ir GaBner Robert, *Methods of Future and Scenario Analysis: Overview, Assesment and Selection Criteria*, Bonn, 2008. Prieiga per internetą: https://www.die-gdi.de/uploads/media/Studies_39.2008.pdf> [Žiūrėta: 2016.02.15].
44. Linz Juan J. ir Stepan Alfred, *Modern Nondemocratic Regimes*. Prieiga per internetą: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2005/MVE445/um/Linz_Stepan_Modern_Nondemocratic_Regimes.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.16].
45. Liston Enjoli, *Azerbaijan's president threatens war with Armenia via Twitter*. The Guardian, 7 August, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/07/azerbaijan-president-threatens-war-armenia-twitter>> [Žiūrėta: 2016.03.24].
46. Minasyan Sergey, *Russian – Armenian Relations: Affection or Pragmatism*, PONARS Eurasia Policy Memo No. 269, 2013. Prieiga per internetą: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm_269_Minasyan_July2013.pdf> [Žiūrėta: 2016.02.18].
47. Ministry of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan Republic, *Minerals*. Prieiga per internetą: <http://eco.gov.az/en/148-minerals>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
48. Ministry of Energy and Natural Resources of the Republic of Armenia, *Mining Resources, General Information*. Prieiga per internetą: <http://www.minenergy.am/en/page/472>> [Žiūrėta: 2016.03.04].
49. Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, *Foreign Representations in Armenia, By country*. Prieiga per internetą: <http://www.mfa.am/en/representations-by-countries2/>> [Žiūrėta: 2016.03.17].

50. Molis Arūnas, *Bendrosios ES saugumo ir gynybos politikos plėtros scenarijų tyrimas*, Vilniaus universitetas, Daktaro disertacija, Vilnius, 2008. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/HP/Downloads/Aruno%20Molio%20disertacija.pdf>> [Žiūrėta: 2016.02.17].
51. Morgenthau Hans, *Politika tarp valstybių: kova dėl galios ir taikos*, Vilnius: Margi raštai, 2011.
52. NationMaster, *Country vs country: Armenia and Azerbaijan compared: Military stats*. Prieiga per internetą: <<http://www.nationmaster.com/country-info/compare/Armenia/Azerbaijan/Military>> [Žiūrėta: 2016.03.07].
53. New Eastern Europe, *Is there going to be a war between Russia and Turkey?* 22 February 2016. Prieiga per internetą: <<http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1898-is-there-going-to-be-a-war-between-russia-and-turkey>> [Žiūrėta: 2016.04.22].
54. OEC, *Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/arm/>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
55. OEC, *Azerbaijan*. Prieiga per internetą: <<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/aze/>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
56. Özdal Habibe et. al., *Turkey – Russia relations in the Post-Cold War Era : Current Dynamics, Future Prospects*. Ankara: International Strategic Research Organization, 2013. Prieiga per internetą: <http://usak.org.tr/images_upload/files/t%C3%BCrkiye%20rusya%20ing%20nete.pdf> [Žiūrėta: 2016.04.28].
57. Petraitis Jaunius, *Politinis realizmas tarptautiniuose santykiuose: samprata ir nesusipratimai po Šaltojo karo*, Politologija, 2012 1 (65). Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/politologija/article/view/1528/914>> [Žiūrėta: 2016.03.01].
58. Phillips David L., *Diplomatic History: The Turkey-Armenia Protocols*. New York: Columbia University, March 2012. Prieiga per internetą: <http://hrcolumbia.org/peacebuilding/diplomatic_history.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.17].
59. Physical map. Prieiga per internetą: <<https://eurasiangeopolitics.files.wordpress.com/2014/08/russia-nc-north-caucasus-physical.png>> [Žiūrėta: 2016.03.01].

60. President of the Republic of Armenia. Prieiga per internetą:
<<http://www.president.am/en/serzh-sargsyan/>> [Žiūrėta: 2016.02.14].
61. Radio Free Europe Radio Liberty, *Azerbaijani Troops Kill Two Armenian Soldiers*, 13 November 2015. Prieiga per internetą: <<http://www.rferl.org/content/azerbaijani-troops-kill-armenian-troops/27364181.html>> [Žiūrėta: 2016.03.14].
62. Schuett Robert, *Political Realism, Freud, and Human Nature in International Relations: The Resurrection of the Realist Man*. United States: Palgrave Macmillan, 2010. Prieiga per internetą:
<[file:///C:/Users/HP/Downloads/\(Palgrave%20Macmillan%20History%20of%20International%20Thought%20Series\)%20Robert%20Schuett%20\(auth.\)-Political%20Realism,%20Freud,%20and%20Human%20Nature%20in%20International%20Relations_%20The%20Resurrection%20of%20the%20Realist%20Man-Palgrave%20.pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/(Palgrave%20Macmillan%20History%20of%20International%20Thought%20Series)%20Robert%20Schuett%20(auth.)-Political%20Realism,%20Freud,%20and%20Human%20Nature%20in%20International%20Relations_%20The%20Resurrection%20of%20the%20Realist%20Man-Palgrave%20.pdf)> [Žiūrėta: 2016.04.26].
63. Shahunyan Tatevik, *Newspaper: Seyran Ohanyan to run for president from Republican Party of Armenia in 2018*. ARM Info: 24 December 2015. Prieiga per internetą:
<<http://www.arminfo.info/index.cfm?objectid=E228DB90-8B3A-11E4-93160EB7C0D21663>> [Žiūrėta: 2016.03.28].
64. Souleimanov Emil, *Understanding Ethnopolitical Conflict: Karabakh, South Ossetia, and Abkhazia Wars Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan, 2013. Prieiga per internetą:
<[file:///C:/Users/HP/Downloads/\(Rethinking%20Peace%20and%20Conflict%20Studies\)%200Emil%20Souleimanov%20\(auth.\)-Understanding%20Ethnopolitical%20Conflict_%20Karabakh,%20South%20Ossetia,%20and%20Abkhazia%20Wars%20Reconsidered-Palgrave%20Macmillan%20UK%20\(2013\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/(Rethinking%20Peace%20and%20Conflict%20Studies)%200Emil%20Souleimanov%20(auth.)-Understanding%20Ethnopolitical%20Conflict_%20Karabakh,%20South%20Ossetia,%20and%20Abkhazia%20Wars%20Reconsidered-Palgrave%20Macmillan%20UK%20(2013).pdf)> [Žiūrėta: 2016.04.27].
65. Sous Anna, *Russia is more for me than just a country*. Robert Kocharian, 168hours, February 18 2016. Prieiga per internetą: <<http://en.168.am/2016/02/18/2088.html>> [Žiūrėta: 2016.03.17].
66. Stefanovič Anastasija, *Referendumas Armėnijoje: procesas ir jo pasekmės*. Pranešimas konferencijoje *Referendumas Armėnijoje: procesas ir jo pasekmės*, Vilnius, 2015 m. gruodžio 11 d.

67. The Government of the Republic of Armenia, *Geography*. Prieiga per internetą: <<http://www.gov.am/en/geography/>> [Žiūrėta: 2016.03.02].
68. The Norwegian Helsinki Committee, *Azerbaijan: Referendum in an atmosphere of intimidation and fear*. Human Rights House Network, 19 March 2009. Prieiga per internetą: <<http://humanrightshouse.org/Articles/10357.html>> [Žiūrėta: 2016.03.29].
69. The World Bank, *Military expenditure (% of GDP)*. Prieiga per internetą: <<http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>> [Žiūrėta: 2016.03.07].
70. Trading Economics, *Food imports (% of merchandise imports) in Armenia*. Prieiga per internetą: <<http://www.tradingeconomics.com/armenia/food-imports-percent-of-merchandise-imports-wb-data.html>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
71. Trading Economics, *Food imports (% of merchandise imports) in Azerbaijan*. Prieiga per internetą: <<http://www.tradingeconomics.com/azerbaijan/food-imports-percent-of-merchandise-imports-wb-data.html>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
72. Transparency International, *Corruption by Country*. Prieiga per internetą: <<https://www.transparency.org/country>> [Žiūrėta: 2015.02.15].
73. Tumanian Robert, *Armenia, Country Pasture/ Forage Resource Profiles*. Prieiga per internetą: <<http://www.fao.org/ag/agp/agpc/doc/counprof/Armenia/Armenia.htm>> [Žiūrėta: 2016.03.03].
74. U.S. Energy Information Administration, *International Energy Statistics*. Prieiga per internetą: <<https://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=5&pid=57&aid=6&cid=r4,&syid=2011&eyid=2015&unit=BB>> [Žiūrėta: 2016.03.16].
75. UNHCR, The UN Refugee Agency. *Armenia: After the 1996 Presidential Elections*. Prieiga per internetą: <<http://www.refworld.org/docid/3ae6a6c014.html>> [Žiūrėta: 2016.03.14].
76. UNODC, *World Drug Report 2015*. United Nations publication, Executive Summary. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/wdr2015/World_Drug_Report_2015.pdf> [Žiūrėta: 2016.03.10].
77. Waal Thomas, *Armenia and Azerbaijan through Peace and War*. New York University Press, 2003. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/HP/Downloads/Thomas%20de%20Waal->

[Black%20Garden %20Armenia%20and%20Azerbaijan%20through%20Peace%20and%20War%20\(2003\).pdf](#)> [Žiūrėta: 2016.04.26].

78. Worldometers, *Countries in the world by population (2016)*. Prieiga per internetą: <<http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>> [Žiūrėta: 2016.03.07].
79. LENTA.RU, *Тер-Петросян, Левон*. Prieiga per internetą: <<https://lenta.ru/lib/14175309/>> [Žiūrėta: 2016.03.16].
80. LENTA.RU, *Турцию назвали инициатором обострения конфликта в Нагорном Карабахе*. Prieiga per internetą: <<https://lenta.ru/news/2016/04/02/turkey/>> [Žiūrėta: 2016.04.20].
81. *Армяне о майдане и о русских / Armenians about Maidan and Russians*. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=RJKH9LIEehI>> [Žiūrėta: 2016.03.17].
82. Гусейнов Г.Ч., *Большой Кавказ двадцать лет спустя*. Москва: Новое литературное обозрение, 2014.
83. Российская академия наук Институт Европы, *Планы стабилизации Кавказа*. Москва: Издательский дом „Экслибрис-Пресс“, 2001.